

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД: КОНЦЕПЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНІ
ЕКСПЕРИМЕНТИ»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
спеціальності

051 «Економіка»

Сідов Владислав Олегович

Керівник: Артюмова Т.І., _____

доктор економічних наук, доцент

Рецензент: Бурлай Т.В.

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою: _____

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ	7
1.1. Сутність, цілі та ключові принципи запровадження безумовного базового доходу	7
1.2. Еволюція концепції безумовного базового доходу	11
1.3. Причини поширення ідей безумовного базового доходу	16
РОЗДІЛ 2 ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВІДНОСИН ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ І СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СИСТЕМІ РОЗПОДІЛУ	20
2.1 Сучасний стан та проблеми системи розподілу багатства	20
2.2 Переваги та недоліки безумовного базового доходу як альтернативи сучасним програмам соціального забезпечення	23
РОЗДІЛ 3 НАЦІОНАЛЬНІ ПІЛОТНІ ПРОЄКТИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ	29
3.1. Досвід іноземних країн у запровадженні моделей безумовного базового доходу	29
3.2. Основні характеристики проведених експериментів	36
3.3. Країновий аналіз економічних і соціальних наслідків запровадження безумовного базового доходу.....	44
РОЗДІЛ 4 БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД ЯК ПІДГРУНТЯ РОЗБУДОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ	51
4.1. Актуальність моделі безумовного базового доходу в умовах нової соціоекономічної реальності та повоєнної відбудови України.....	51
4.2. Розрахунок витрат на програми безумовного базового доходу в Україні та аналіз доцільності їх імплементації	53
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ДОДАТКИ.....	74
--------------	----

ВСТУП

Актуальність теми.

За останні кілька десятиріч світ зазнав кардинальних змін, спричинених глобалізацією, технологічним розвитком та автоматизацією. Багато країн показали стрімке економічне зростання, підвищилася продуктивність праці, а товари та послуги стали більш доступними для споживачів. Однак, поряд з цими позитивними змінами, глобалізація та впровадження інноваційних технологій мають негативні наслідки, такі як скорочення робочих місць, нерівномірний соціально-економічний розвиток країн та зростання нерівності у доходах. Крім того, з'являється проблема «технологічного безробіття», що стає більш відчутною з розвитком штучного інтелекту. У зв'язку з цим, у суспільстві спостерігається збільшення недовіри до традиційної держави загального добробуту, оскільки вона, у нинішньому виді, не може забезпечити рівний доступ до ресурсів та соціальну справедливість.

Саме тут постає ідея безумовного базового доходу як одного з шляхів вирішення проблеми одночасного досягнення економічної ефективності та соціальної справедливості. Соціальні експерименти зі впровадження безумовного базового доходу, які були проведені в різних країнах світу, свідчать про певну зацікавленість як в політичних колах, так і з боку суспільства в цій концепції як новій системі соціального забезпечення.

Однак, є багато критики щодо джерел формування такого доходу, його економічних результатів та загальної необхідності при існуючих соціальних інститутах. Наявність такої проблематики свідчить про необхідність подальшого дослідження феномена безумовного базового доходу та аналізу його результатів з метою можливості імплементації такої політики в систему соціальної підтримки сучасної інклюзивної держави.

Питання безумовного базового доходу розглянуто в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, філософів та публіцистів. Зокрема, можна відмітити роботи Т. Мора, Т. Пейна, Т. Спенса, Д. Мілля, Б. Рассела, К. Дугласа, Ф. Гаєка, М.

Фрідмана, Дж. Тобіна, Ф. Парейса, Г. Стендінга, В. Бодрова, Н. Венцель, І. Гевлич, Л. Гевлич, А. Гончарова, С. Гончарової, Н. Ковтун, О. Корчинської, Е. Лібанової, О. Пищуліної, Т. Сугака, С. Чімишенко, Л. Шкіль.

Об'єктом дослідження є теоретичні аспекти формування та практичні засади впровадження моделей безумовного базового доходу.

Предметом дослідження є зміст феномену і політики безумовного базового доходу як форми оптимізації відносин економічної ефективності та соціальної справедливості в системі розподілу на новітньому етапі суспільного розвитку.

Метою дослідження є вивчення світового досвіду і оцінка ефективності та соціально-економічних наслідків національних пілотних проектів із впровадження програм безумовного базового доходу, а також визначення можливостей їх адаптації та застосування в Україні як інструменту повоєнної розбудови інклюзивної економіки.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

- розкрити соціально-економічну сутність феномену безумовного базового доходу як форми розподільчих відносин та моделі соціального забезпечення;
- дослідити еволюцію концепції безумовного базового доходу;
- виявити причини поширення ідей безумовного базового доходу на новітньому етапі суспільного розвитку;
- вивчити світовий досвід щодо впровадження моделей безумовного базового доходу;
- проаналізувати соціально-економічні наслідки суспільних експериментів;
- з'ясувати доцільність використання концептуальних моделей безумовного базового доходу в практиці повоєнної відбудови України;
- оцінити потенційні витрати та соціально-економічні наслідки повоєнної реалізації програм безумовного базового доходу в Україні;

Під час виконання роботи були використані наступні **методи дослідження**: логіко-історичний та причинно-наслідковий підходи, методи системного аналізу, узагальнення та порівняння, статистичної і графічної обробки даних, структурно-логічного моделювання.

Науковою новизною роботи є:

узагальнення досвіду реалізації та аналіз результатів 15 національних пілотних проектів щодо впровадження безумовного базового доходу;

побудова структурно-логічної моделі із впровадження програм безумовного базового доходу;

розрахунок параметрів кошторису за трьома сценаріями впровадження безумовного базового доходу в Україні у післявоєнний період відновлення її економіки, а також визначення можливих джерел фінансування такого впровадження;

розкриття доцільності реалізації макроекономічної політики безумовного базового доходу в Україні на основі застосування прогнозно-сценарного підходу.

Практичне значення роботи полягає у розробці пропозицій щодо удосконалення соціально-економічної політики в Україні у післявоєнний період через доповнення та збагачення системи соціального захисту населення в частині надання адресної допомоги (за принципами безумовного базового доходу) для найбільш соціально вразливих, у тому числі унаслідок війни, категорій громадян.

Структура роботи: вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел із 68 найменувань, 3 додатки. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінку.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ

1.1. Сутність, цілі та ключові принципи запровадження безумовного базового доходу

Безумовний базовий дохід (Universal Basic Income – UBI) – це грошова сума, яка виплачується державою кожному громадянину країни на індивідуальній основі та не передбачає виконання специфічних вимог.

Бельгійський економіст та великий прихильник концепції безумовного базового доходу, Ф. В. Парейс під безумовним базовим доходом розуміє «дохід, який держава виплачує на єдиному рівні та через регулярні проміжки часу кожному дорослому члену суспільства. Допомога виплачується, і її розмір є фіксованим, незалежно від того, багата людина чи бідна, живе одна чи з іншими, хоче працювати чи ні» [27]. Крім того, він наголошує на тому, що такий дохід повинен виплачуватися не лише громадянам, але й резидентам, які на постійній та законній основі проживають на території країни.

На думку, О. О. Корчинської, безумовний базовий дохід є «перспективною формою публічного управління в сфері соціального захисту населення, але його запровадження потребує дотримання певних умов, зокрема: високий рівень свідомості та економічної освіченості населення, стабільна та ефективна податкова система» [53, с. 101]. З цього твердження можна зробити висновок, що впровадження безумовного базового доходу не є простим рішенням і вимагає ретельного розгляду та підготовки. Населення має добре розуміти економічні принципи такої політики, а також потенційні переваги та недоліки.

Загалом, безумовний базовий дохід можна визначити як соціальну політику, що передбачає регулярну безумовну виплату мінімальної суми грошей кожному громадянину країни з метою забезпечення мінімального рівня життя та підвищення соціальної стабільності в суспільстві.

Часто термін «безумовний базовий дохід» (universal basic income) плутають з поняттям «гарантований дохід» (guaranteed income) і використовують їх як синоніми. Тому важливо розуміти різницю між цими термінами, щоб уникнути непорозумінь та неточностей в їх використанні.

Основна відмінність між ними полягає в масштабі допомоги та її меті. Так, безумовний базовий дохід має на меті забезпечити кожного громадянина, незалежно від статі, віку, соціального стану чи інших ознак, мінімальними засобами для комфортного життя. При цьому грошові виплати мають бути регулярними (щотижня чи щомісяця) та постійними (впродовж всього життя людини). Це надає людям більше індивідуальної свободи та економічної автономії. З іншого боку, гарантований дохід не надається обов'язково кожному члену суспільства, а зазвичай націлений на конкретні групи населення, такі як люди з інвалідністю або ті, хто живе за межами бідності. Головна мета за такого підходу – боротьба з нерівністю доходів, бідністю та іншими соціальними проблемами. Для цього мінімальний дохід надається саме тим людям, які цього найбільше потребують та відповідають чітким критеріям, найчастіше у формі різних соціальних програм уряду.

Оскільки концепція безумовного базового доходу відносно нова, універсальні правила та закони, які б регулювали її реалізацію, ще не існують. Безумовний базовий дохід досі залишається експериментальним явищем у більшості країн, тому кожна з них по-своєму формує різні аспекти цієї концепції та формує власну економічну модель. Відповідно джерела фінансування такого доходу можуть відрізнятися в залежності від конкретних обставин країни. Проте здебільшого виділяють два основні першоджерела: податки та прибуток від видобутку природних ресурсів. У разі використання податків як джерела фінансування, держава повинна мати стабільну та надійну систему податкових надходжень для забезпечення своєчасних платежів. Проте варто зазначити, що у такий спосіб може зрости соціальне невдоволення суспільства. З іншого боку, другий варіант передбачає наявність великих покладів природних ресурсів на території держави, з яких можна було б отримувати прибуток. Цей варіант навряд

чи підходить всім, адже не всі країни мають достатню кількість природних ресурсів для реалізації такої програми. Крім того, малі та технологічно-розвинуті країни, основним джерелом доходу яких є надання послуг, вимушені шукати інші варіанти фінансування.

Безумовний базовий дохід може мати змінну суму виплати, що залежить від таких факторів, як вартість життя, кількість населення та рівень державного бюджету в конкретній країні. Однак, головною метою політики безумовного базового доходу є забезпечення базового рівня доходу для суспільства, достатнього для задоволення основних життєвих потреб. Такі потреби, закріплені в Загальній декларації прав людини. Зокрема, стаття 25 визначає, що «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [46].

Якщо розглядати безумовний базовий дохід з точки зору піраміди потреб Абрагама Маслоу, можна сказати, що такий дохід забезпечує лише базові, фізіологічні потреби людини, які знаходяться на першій ступені піраміди. У той же час, якщо людина отримує безумовний базовий дохід, вона має можливість піднятися вище по ієрархії та задовольняти потреби на вищих рівнях піраміди, таких як потреба в безпеці, любові, повазі, визнанні та самореалізації. Таким чином, безумовний базовий дохід може стимулювати людей до пошуку роботи, яка відповідає їхнім потребам на вищих рівнях піраміди, надаючи певну «подушку безпеки». Проте такий якісний підйом можливий лише за умови достатнього рівня доходу, який можна було б інвестувати в освіту, професійний розвиток чи як джерело для реалізації бізнес ідей.

Узагальнюючи основні концептуальні підходи, можна виокремити наступні принципи запровадження безумовного базового доходу:

- **Універсальність:** безумовний базовий дохід надається кожному члену суспільства, незалежно від наявного доходу, віку, суспільного статусу тощо.
- **Безумовність:** на відміну від традиційних програм соціального забезпечення, які часто вимагають від одержувачів відповідності певним критеріям, безумовний базовий дохід надається без будь-яких підстав.
- **Регулярність:** платіж здійснюється на регулярній основі, наприклад щомісяця, щокварталу чи щороку. Це забезпечує людям відчуття безпеки та стабільності, оскільки вони можуть розраховувати на дохід для задоволення своїх основних потреб.
- **Індивідуальність:** безумовний базовий дохід виплачується кожному конкретному індивіду, а не кожній окремій родині.
- **Достатність:** безумовний базовий дохід повинен відповідати стандартам життя певної країни та забезпечувати існуючий базовий рівень економічної безпеки, покриваючи основні потреби з харчування, забезпечення житлом, охорони здоров'я, освіти тощо.
- **Свобода вибору:** люди можуть вільно використовувати гроші з базового доходу – як для задоволення основних потреб чи для інвестування в освіту або професійні тренінги, так і для відкриття власної справи.
- **Грошова форма:** безумовний базовий дохід повинен надаватися виключно в грошовій формі, а не у вигляді ваучерів, талонів чи податкових пільг.
- **Довічне покриття:** безумовний базовий дохід має виплачуватися індивіду впродовж всього життя, а не певний короткий період часу.

1.2. Еволюція концепції безумовного базового доходу

Попри те, що концепція безумовного базового доходу почала активно обговорюватися лише останнє десятиліття, вона має доволі довгу історію, яка сягає корінням у різні філософські, соціальні та економічні традиції.

Перші прояви ідеї безумовного базового доходу можна простежити ще за часів Римської імперії. Наприклад, у часи свого тріумфу в 46 році до н.е. римський полководець та диктатор Юлій Цезар роздав кожному римському громадянину 100 денаріїв [9, с. 471]. Імператор Траян, що правив у період з 98 до 117 років н.е., роздав 650 денаріїв кожному громадянину. Подібну практику, що отримала назву «liberalitas» від латинського слова «liber», що означає «безкоштовно», здійснювали й інші імператори, такі як Адріан та Антонін Пій, які роздали по 1000 та 800 денаріїв відповідно [5, с. 153].

Кожен імператор мав свої мотиви для таких роздач. Дехто у такий спосіб намагався підняти лояльність пересічних громадян та зменшити напругу в суспільстві, інші прагнули подолати бідність та розв'язати проблему злочинності. Хоча такі виплати зазвичай були разовими, у формі державного подарунка, та мали більше популістський характер, можна вважати, що вони стали певним прообразом та передвісником того, що ми зараз називаємо безумовним базовим доходом. Ознакою цього є той факт, що такі грошові виплати стосувалися переважно всіх верств населення (крім рабів), надавалися у готівковій формі та не передбачали виконання специфічних зобов'язань.

Подальший розвиток ідея безумовного базового доходу набула у працях філософів та суспільних діячів. Так, англійський філософ Томас Мор у своєму трактаті «Утопія» (1516) виклав власне бачення довершеного суспільства, в якому всі громадяни працюють на загальне благо та мають доступ до необхідних для комфортного життя ресурсів. Оцінюючи тогочасну проблему соціальної справедливості Томас Мор писав: «Замість того, щоб застосовувати ці жахливі покарання, було б набагато важливіше забезпечити кожного засобами до існування, щоб ніхто не відчував жахливої необхідності спочатку стати злодієм, а потім

трупом» [23, с. 20]. Він запропонував використовувати державний мінімальний дохід як альтернативу тюремному ув'язненню, щоб громадяни мали доступ до економічних благ та не вдавалися до посягань на чужу власність.

Сподвижника Т. Мора, іспанського філософа, гуманіста і педагога Х. Л. Вівеса, можна вважати родоначальником багатьох сучасних схем державної допомоги. У трактаті «На допомогу бідним» (1526), присвяченому меру Брюгге, він пропонував покласти на муніципальну владу відповідальність за подолання проблеми міських злиднів через забезпечення прожиткового мінімуму для мешканців, за організацію ремісничого навчання тощо. Хоча довгий час місто не впроваджувало такі рекомендації, однак ідеї Вівеса значною мірою вплинули на законодавство та соціальну політику, яку проводили Англія та Німецька імперія протягом 1530-х років.

Новий виток розвитку ідеї безумовного базового доходу, пов'язаний з іменами двох англійських політичних діячів кінця XVIII століття Т. Пейна та Т. Спенса. Надихнувшись Французькою революцією та ідеями французьких мислителів, вони представили власні роздуми щодо доцільності суспільного впровадження системи базового доходу.

Т. Пейн, у праці «Аграрна справедливість» (1797), стверджував, що земля та природні ресурси спочатку були спільною власністю всього людства, втім приватизація цих ресурсів призвела до широкого поширення нерівності та бідності. Для вирішення цієї проблеми він запропонував створити «національний фонд» з накопичення й перерозподілу коштів між населенням. Пейн чітко описав механізм наповнення фонду та здійснення грошових виплат. Він, зокрема, писав: «... кожній особі, яка досягла віку двадцяти одного року, буде виплачено суму в п'ятнадцять фунтів стерлінгів як часткову компенсацію за втрату його або її природної спадщини шляхом введення системи поземельного майна. А також суму в десять фунтів на рік за життя кожній людині, яка живе нині, у віці п'ятдесяти років і всім іншим, які досягли цього віку» [26, с. 10]. Для розподілу залишків Пейн пропонував виділити гроші людям з інвалідністю, які не досягли 50-річного віку, з тією ж ставкою в 10 фунтів стерлінгів на рік на кожну особу. Збір коштів для фонду мав

здійснюватися завдяки податку на пряму спадщину за ставкою в 10%. За Т. Пейном, такий податок був своєрідною платою за володіння приватною власністю для людей без майна чи землі. Він розраховував, що таке оподаткування забезпечило б збір суми в 5,7 млн фунтів щорічно.

У відповідь на працю Т. Пейна Т. Спенс опублікував есе «Права немовлят» (1797), де зазначав, що базовий дохід має бути доступним кожному громадянину, незалежно від соціального стану, віку чи статі. Спенс наголошував на універсальності такого доходу, який нараховуватиметься «всім живим душам у парафії, чоловікам чи жінкам; одруженим або неодруженим; легітимним чи нелегітимним; від одностанного до граничного віку; не роблячи різниці між сім'ями багатих фермерів і торговців та сім'ями бідних робітників і механіків» [34, с. 9]. За його оцінками, щоквартальний платіж повинен був становити дві третини всієї суми зібраної ренти за землю. Відтак кожен громадянин міг би бути убезпечений від бідності та брати активну участь у суспільному житті.

Своєрідну підтримку ідеї безумовного базового доходу можна знайти у працях відомого британського філософа та економіста XVIII ст. Д. С. Мілля, який в есе «Соціалізм» (1879) писав про забезпечення «певного мінімуму, призначеного для існування кожного члена громади, незалежно від того, здатний він працювати чи ні» [22, с. 121]. На його думку, це б допомогло людям вирватися з бідності та отримати кращі умови для життя.

У книзі «Дороги до свободи» (1918), британський філософ, математик та громадський діяч Б. Рассел обстоював нову соціальну модель, яка передбачала поєднання ідей анархізму та соціалізму. Безумовний базовий дохід був центральним компонентом цієї моделі та відігравав важливу роль у новому суспільстві. Зокрема, він зазначав, що «план, який ми відстоюємо, по суті, зводиться до цього: певний невеликий дохід, достатній для найнеобхіднішого, має бути забезпечений усім, незалежно від того, працюють вони чи ні» [30, с. 74]. Водночас він відзначав, що люди, які виконують суспільно корисну роботу, повинні отримувати більший дохід.

На початку ХХ століття англійський інженер та економіст К. Дуглас запропонував модель соціального кредиту. Дуглас вважав, що чинна фінансова система має недоліки, оскільки не забезпечує достатньої купівельної спроможності споживачів, що, своєю чергою, призводить до недостатнього споживання та економічної стагнації. Для розв'язання цієї проблеми Дуглас запропонував створити систему безумовних грошових виплат фізичним особам у формі безвідсоткових кредитів, яку він назвав «національним дивідендом».

Ф. фон Гаек, представник австрійської школи економіки, у роботі «Шлях до кріпацтва» (1944) зазначав, що «немає жодних сумнівів, що певний мінімум їжі, житла та одягу, достатній для збереження здоров'я та працездатності, може бути забезпечений кожному» [13, с. 124-125].

М. Фрідман у книзі «Капіталізм і свобода» (1962) висловив своє бачення проблеми бідності та безумовного базового доходу. Фрідман стверджував, що «програма має бути розрахована на допомогу людям як таким, а не членам певних професійних груп, вікових груп, груп із певною зарплатнею, робітничих організацій чи галузей промисловості» [8, с. 191]. Він запропонував систему негативного податку на прибуток як альтернативу традиційним програмам соціального забезпечення. Згідно з цією системою, всім громадянам гарантується мінімальний рівень доходу, який фінансуватиметься за рахунок податків з осіб і корпорацій з високими доходами.

У 1966 році американський економіст Дж. Тобін, лауреат Нобелівської премії з економіки 1981 року, запропонував ідею «демогранту», який є своєрідним мінімальним доходом, що виплачується всім громадянам, незалежно від їх статі, віку або матеріального стану. Пропозиція Тобіна, на відміну від ідей Фрідмана, не передбачала повної заміни системи соціального забезпечення та страхування, а повинна була стати додатковим інструментом для ефективнішого розподілу доходів та зменшення рівня бідності.

Мартін Лютер Кінг, лідер руху за громадянські права 1960-х років, включив ідею безумовного базового доходу до своєї економічної програми. У своїй останній книзі «Куди ми йдемо: до хаосу чи співтовариства?» (1967) він написав, що «Ми

повинні створити повну зайнятість або створити доходи» [18, с. 172]. Кінг вважав, що безумовний базовий дохід може забезпечити базовий рівень життя для всіх громадян, незалежно від їхнього доходу, статусу зайнятості чи расової приналежності. Він вбачав у цій ідеї рішення проблем економічної безпеки та соціальної справедливості, яка може усунути деякі з основних причин бідності, включаючи відсутність доступу до освіти та можливостей працевлаштування.

У 1986 році була заснована міжнародна організація Європейська мережа базового доходу (Basic Income European Network – BIEN), яка просуває ідею безумовного базового доходу. BIEN формує свою місію наступним чином: «запропонувати широкій громадськості інформацію про альтернативні аргументи, пропозиції і проблеми щодо базового доходу як ідеї, інституту та практики державної політики» [1]. Одним із ключових внесків BIEN у розвиток безумовного базового доходу було об'єднання дослідників, політиків та активістів з усього світу для обміну ідеями та співпраці над ініціативами, пов'язаними з безумовним базовим доходом. BIEN проводить щорічний конгрес, який забезпечує учасникам можливості обміну дослідженнями та досвідом, обговорення політичних пропозицій і стратегій.

Робота BIEN допомогла підвищити обізнаність про потенційні переваги безумовного базового доходу та сприяти його прийняттю в різних країнах. Організація також внесла свій внесок у розробку пропозицій безумовного базового доходу та пілотних програм у кількох країнах, включаючи Фінляндію, Канаду та Індію.

Подальший розвиток концепції безумовного базового доходу припадає на кінець XX – початок XXI століття, коли відбулися глобальні ринкові трансформації. У наукових колах велися дискусії навколо проблем автоматизації та зростання безробіття, можливостей поєднання економічного зростання та сталого розвитку, шляхів реформування державної системи загального добробуту. Безумовний базовий дохід був переплетений у цих дебатах. Й. Брессон, Ф. Парейс, К. Відерквіст, О. Ру, Г. Стендінг, Де. Касасас значно розширили теоретичний фундамент безумовного базового доходу.

В Україні тема безумовного базового доходу досі залишається недостатньо вивченою в наукових колах. Проте варто виділити праці С. Ю. Гончарової та А. Б. Гончарова [44], щодо визначення переваг, недоліків та умов реалізації концепції безумовного базового доходу. Монографія Е. М. Лібанової [54] також є значним внеском у вивчення безумовного базового доходу як засобу запобігання бідності. У своїй спільній роботі Н. М. Ковтун, Л. Л. Шкіль та Н. В. Венцель [51] аналізують перспективи впровадження безумовного базового доходу як чинника нівеляції соціальних ризиків у ситуації модернізаційних викликів четвертої індустріальної революції. Зростання цифрової економіки, глобальні зміни на ринках, наслідки коронакризи та війни загострюють актуальність цієї теми в умовах соціоекономічної нестабільності. Це створює підґрунтя для більш ретельних наукових досліджень та робіт за визначеною проблематикою.

1.3. Причини поширення ідей безумовного базового доходу

За останні десятиліття світова економіка зазнала значних структурних трансформацій, що були спричинені глобалізацією, лібералізацією торгівлі, технологічним прогресом, розбудовою мережевого суспільства. Ці зміни суттєво вплинули на ринок праці, механізми розподілу доходів, на організацію систем соціального забезпечення.

Зростання світової торгівлі мало позитивний вплив на світову економіку в цілому, проте привело до великої втрати робочих місць у багатьох розвинутих країнах. Робочі місця перемістилися до країн з низьким рівнем оплати праці, що призвело до зменшення кількості робочих місць та стагнації заробітної плати для середнього та нижчого класів розвинутих країн. Результатом стало зростання розбіжності в доходах між багатими та бідними, посилення злиднів.

Швидкі технологічні зміни та автоматизація виробництва покращили якість життя людей, підвищили продуктивність праці та знизили ціни на продукти та послуги. У той же час такі зміни стали каталізаторами витіснення багатьох робочих місць та збільшення рівня безробіття серед населення.

Розвиток штучного інтелекту та можливості машин виконувати все більш складні завдання швидше та якісніше за людей породжують суспільні побоювання, що велика кількість людей залишиться безробітними та не зможе знайти нову, добре оплачувану роботу. Вже зараз можна спостерігати, як програми, які базуються на алгоритмах штучного інтелекту та машинного навчання можуть виконувати адміністративну роботу, писати якісний комп'ютерний код чи навіть генерувати витвори мистецтва. Роль же людей зводиться до мінімального нагляду над процесом та коригування кінцевого результату у разі відхилення.

Прогнозується, що в економіці майбутнього нові галузі будуть все менш трудомісткими. Саме тому багато вчених та аналітиків розглядають безумовний базовий дохід як один з можливих інструментів для забезпечення соціальної захищеності громадян у період трансформації економіки. Безумовний базовий дохід може забезпечити людям базовий рівень фінансової стабільності, що дозволить їм зосередитись на інших важливих аспектах життя, таких як освіта, догляд за родиною, волонтерство чи творчість. Це може також зменшити залежність від роботи з низькою оплатою, що не задовольняє основних потреб людини та не сприяє розвитку.

Екологічні проблеми, такі як зміна клімату, забруднення повітря та води, погіршення навколишнього середовища, стали важливим фактором, який додає актуальності політиці безумовного базового доходу. Людська діяльність негативно впливає на природу: ставить під загрозу здоров'я і життя людей, призводить до несправедливого розподілу економічних ресурсів і досягнення рівної доступності до них.

Забезпечення безумовного базового доходу може мати позитивний вплив на довкілля. Адже це дозволить людям менше покладатися на роботу, яка потребує довгих поїздок, що призведе до меншого забруднення. Експерти припускають, що цей вид доходу може допомогти людям купувати екологічно чисті товари, які зараз є занадто дорогими. Додатковий дохід може дозволити людям підвищити енергоефективність своїх будинків, придбати більш економічні транспортні засоби, може спонукати до участі у волонтерських ініціативах з прибирання

заповідних територій або висаджування дерев. Такий дохід може бути використаний для освітніх цілей і призвести до розвитку екологічно свідомого суспільства. Загалом, забезпечення базового доходу дало б людям фінансові ресурси та свободу вибору на користь навколишньому середовищу.

З іншого боку, зростання популярності безумовного базового доходу може створити нові виклики для екології. Наприклад, збільшення фінансування програм безумовного базового доходу може вимагати більшого використання енергетичних ресурсів, що збільшить викиди парникових газів та інші негативні впливи на довкілля.

Ідея безумовного базового доходу отримала нової актуальності під час пандемії COVID-19 у контексті надання економічної підтримки для постраждалих.

На думку Ф. Закарія, «COVID-19 змусив деякі країни експериментувати з чимось на зразок універсального базового доходу» [48, с. 100-101]. Близько 159 країн світу у 2020 р., спланували або запровадили тимчасові програми прямих грошових переказів своїм громадянам як відповідь на економічні наслідки пандемії [33, с. 2]. Ці програми забезпечували прямі грошові виплати особам, що постраждали через втрату роботи, скорочений робочий день або інші економічні фактори, пов'язані з пандемією. Україна також запровадила подібні програми, а саме, державну програму «Підтримка», спрямовану на відновлення найбільш постраждалих від пандемії сфер креативних індустрій, на разову допомогу ФОПам та найманим працівникам у розмірі 8000 грн [59].

Пандемія спричинила підвищений інтерес до безумовного базового доходу як до довгострокового рішення для подолання економічної нерівності та забезпечення економічної безпеки населення в часи невизначеності. Дедалі більше поширилися петиції із закликом до запровадження «надзвичайного базового доходу». Хоча практичне втілення принципів безумовного базового доходу відбулося в дещо «урізаному», не універсальному вигляді, проте, пандемія COVID-19 значно збільшила популярність цієї концепції, зокрема, зусиллями прогресивних політичних партій та соціальних активістів.

Висновки до розділу 1

Концепція безумовного базового доходу, попри довгу історію еволюції, досі залишається експериментальним та малодослідженим явищем в багатьох країнах світу.

Хоча безумовний базовий дохід може мати певні відмінності в залежності від потреб та можливостей конкретної країни, загальноприйнятим вважається, що такий дохід повинен надаватися усім громадянам країни на рівних умовах та забезпечувати базові потреби для виживання.

Часто термін «безумовний базовий дохід» плутають з поняттям «гарантованого мінімального доходу». Головна різниця між ними полягає у масштабі допомоги: безумовний базовий дохід забезпечує кожного громадянина країни, в той час як гарантований мінімальний дохід націлений на певні групи населення (безробітні, люди з інвалідністю, малозабезпечені тощо) та вимагає дотримання спеціальних умов.

У різні часи до ідеї безумовного базового доходу зверталися багато філософів та суспільних діячів, які по-різному оцінювали зміст та наслідки запровадження такого феномену. Глобальні ринкові трансформації та пандемія COVID-19 підвищили популярність концепції безумовного базового доходу, дали потужний поштовх для її подальшого розвитку та обговорення. Зокрема, у період найбільш жорстких обмежень під час пандемії коронавірусу, більшість країн запровадили короткотривалі програми грошових виплат населенню з метою підтримки в скрутний час, які певною мірою нагадували безумовний базовий дохід. Загострення проблем економічної нерівності та технологічного безробіття стимулює держави приділяти більше уваги питанню оптимізації відносин економічної ефективності та соціальної справедливості в системі розподілу. Безумовний базовий дохід при цьому постає одним з можливих шляхів вирішення економічної проблеми людства.

РОЗДІЛ 2 ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВІДНОСИН ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ І СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СИСТЕМІ РОЗПОДІЛУ

2.1 Сучасний стан та проблеми системи розподілу багатства

Оптимізація економічної ефективності та соціальної справедливості в системі розподілу є однією з ключових проблем, з якою стикається людство. Система розподілу визначає те, як багатство та доходи розподіляються між людьми та має визначальний вплив на розвиток та добробут суспільства, але вона також стикається з численними викликами та проблемами.

Сучасний стан економіки такий, що все більше зростає нерівність доходів. Можна спостерігати зростаючу концентрацію багатства в руках обмеженого кола осіб. Багаті стають ще багатшими, а бідні навпаки – ще біднішими (Рис. 2.1).

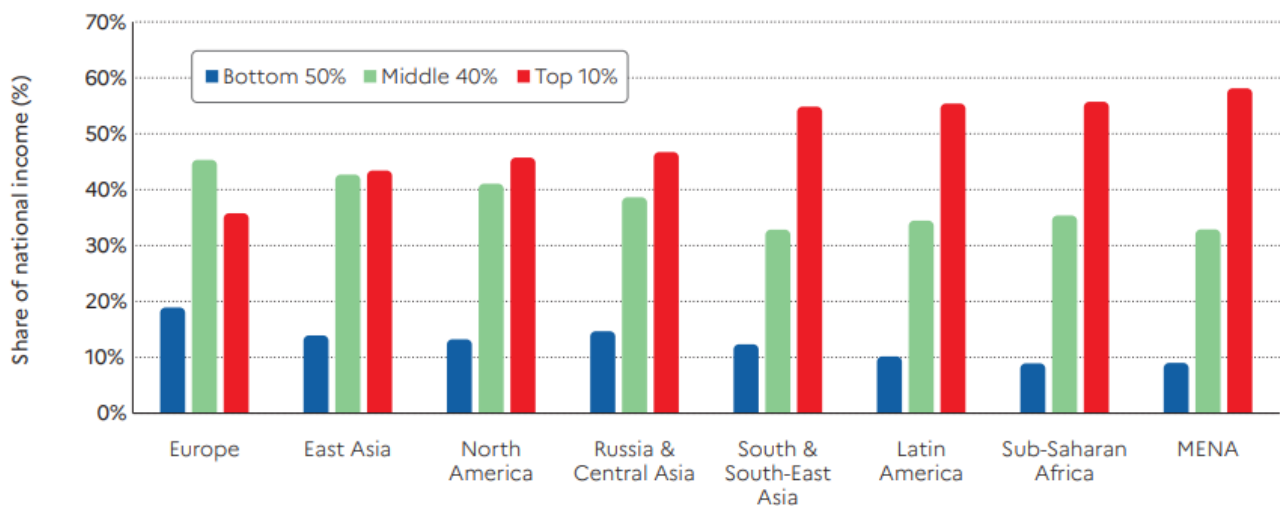

Рис. 2.1 – Розподіл нерівності між регіонами у світі в 2021 р. [39, с. 11]

Це призводить до того, що велика кількість ресурсів залишається поза досягнення для більшості людей, а бідні верстви суспільства живуть в надскладних умовах. Поряд з цим збільшується рівень безробіття та бідності. Зростання впливу багатих людей та корпорацій на процеси прийняття рішень через свої фінансові ресурси або зв'язки з політичною елітою не сприяє підвищенню загального добробуту населення. Глобалізація, яка здавалось би мала виправити ситуацію і

привести до поширення ідей демократії, покращення матеріального добробуту суспільства та вирішити проблему нерівності доходів, не мала такого бажаного ефекту та навпаки призвела до диспропорційного економічного розвитку в розрізі країн. Тому вирішення проблеми соціальної справедливості набуває вагомого значення за сучасних обставин та потребує все більшої уваги.

Соціальна справедливість є фундаментальним принципом в процесі розвитку людства. Кожна країна по своєму трактує це явище з точки зору культурних, релігійних та ціннісних особливостей. Загалом виділяють чотири «західні моделі» поєднання рівності та справедливості:

- англосаксонську – найбільш ліберальну, з низьким рівнем регулювання та мінімальними державними послугами;
- скандинавську, яка відзначається високим рівнем видатків на соціальний захист, важливою роллю профспілок та найбільш повною реалізацією принципу соціальної рівності;
- континентальну, яка ґрунтується на соціальному страхуванні та системі пенсійного забезпечення;
- середземноморську із перекосом у бік пенсійного забезпечення та відносно невеликих сімейних допомог і допомог із безробіття [68, с. 166].

Окремо виділяють американську модель, яка максимально заохочує підприємницьку діяльність й створює умови для збагачення найбільш активної частини населення.

З-поміж цих моделей найбільш наближеною до ідей соціальної справедливості є скандинавська модель, яка поширена в Швеції, Данії, Норвегії та Фінляндії. Головними елементами цієї моделі є: прогресивне оподаткування, яке означає, що більші доходи оподатковуються вищими ставками, що дозволяє збирати достатньо коштів на фінансування соціальних послуг та інфраструктури; високий рівень соціального захисту, який проявляється в широкому спектрі соціальних послуг, включаючи безкоштовну освіту та медицину, фінансові виплати безробітним, людям з обмеженими можливостями та іншим групам людей, що потребують допомоги; високий рівень демократії, свободи слова та прав людини.

У той же час така модель може бути несприятлива для бізнесу та потенційних інвесторів, які бажають отримати максимальний прибуток від своєї діяльності.

Американська модель, яка навпаки робить акцент на розвитку підприємництва, підтримці бізнесу та заохоченню інновацій, сприяє підвищенню економічної ефективності, але при цьому може призвести до економічної нерівності та недостатнього рівня соціального захисту.

Загалом, можна зробити висновок, що наразі у світі не існує ідеальної системи соціально-економічного розвитку. Кожна з них має свої переваги та недоліки, а конкретна реалізація такої системи залежить від економічних, соціальних та культурних факторів кожної країни.

Попри минулі прогнози, що в майбутньому проблема економічної нерівності та соціальної справедливості буде вирішена за рахунок автоматизації виробництва та збільшення частки капіталу, наразі ми бачимо протилежну ситуацію. Особливо це помітно в контексті порівняння країн різного ступеня розвитку. У літературі навіть виник термін «золотого мільярду», який асоціює населення розвинутих країн світу з високим рівнем життя, таких як США, Канада, Австралія, Японія, Південна Корея, Ізраїль, країни ЄС тощо та на яке приходиться більшість доходів та споживання. Згідно з цією концепцією, інші країни здебільшого представляють з себе сировинні придатки, джерела дешевої робочої сили та мають набагато скромніші показники економічного розвитку та добробуту.

У даному контексті слід згадати есе Дж. Кейнса «Економічні можливості для наших онуків» (1930), в якому він стверджував, що завдяки технічному прогресу, за 100 років, тобто вже у 2030 році, люди будуть працювати по 15 годин на тиждень, а головною проблемою буде вибір дозвілля. На його думку, в наступні сто років мало відбутися стрімке економічне зростання, завдяки технологічному розвитку та зростанню коефіцієнта «капітал-праця», що б створило умови для загального підвищення рівня життя населення та зменшення необхідності багато працювати. Крім того, Кейнс вважав, що «у довгостроковому періоду людство вирішить свою економічну проблему» [16]. Під терміном «економічна проблема» він мав на увазі можливість забезпечити матеріальне існування людей та задовольнити їх базові

потреби. Попри те, що з часів Великої депресії відбулося значне зростання світового ВВП, а рівень середніх доходів населення зазнав високого приросту, економічна проблема не була вирішена. Науково-технічний прогрес та глобалізація тільки загострили проблему економічної нерівності. Наразі спостерігається тенденція до зростання робочого часу, що певним чином можна пояснити безмежністю потреб людини. Укорінилася практика перепрацювань, зменшується кількість офіційних вихідних, а робочий день у суботу чи неділю став звичайним явищем для працівників багатьох компаній.

Тому одним зі способів розв'язання цієї проблеми може стати оптимізація відносин між економічною ефективністю та соціальною справедливістю через реформу системи розподілу. Це може охоплювати зміни в податковій системі, соціальних програмах, мінімальній заробітній платі та інших аспектах розподілу багатства. Цей підхід передбачає створення більш рівних можливостей та доступу до благ для всіх соціальних груп, що забезпечить економічну ефективність та соціальну справедливість в суспільстві. Крім того, варто знайти компроміс між цими двома явищами, аби були стимули до праці та не пригнічувалась соціальна складова.

2.2 Переваги та недоліки безумовного базового доходу як альтернативи сучасним програмам соціального забезпечення

Концепція безумовного базового доходу може знайти своє практичне втілення у реформі національних систем розподілу. Введення безумовного базового доходу забезпечить більшу соціальну справедливість, оскільки більше людей отримає доступ до базових засобів існування, що допоможе зменшити рівень бідності та безробіття. Це зменшить відстань між бідними та багатими, а також створить рівні умови для розвитку та самореалізації.

З точки зору економічної ефективності, безумовний базовий дохід може стимулювати економічну активність шляхом розвитку підприємництва, впровадження інновацій та зростання зайнятості. Більше того, такий базовий дохід

може забезпечити основу для більших витрат на споживання товарів та послуг. Громадяни, які отримуватимуть безумовний базовий дохід, будуть мати більше часу та можливостей на розвиток своїх професійних навичок та освоєння нових талантів, пошук більш продуктивної роботи, розвиток бізнес ініціатив.

Безумовний базовий дохід також може допомогти зменшити бідність, економічну нерівність та рівень злочинності, забезпечивши кожному громадянину мінімальний рівень доходу для життя. Маючи стабільне мінімальне джерело доходу, людям не потрібно буде вдаватися до крадіжок чи просити милостиню. Введення безумовного базового доходу може зменшити державні витрати на освіту та охорону здоров'я, оскільки більше людей матимуть доступ до цих послуг та зможуть самостійно забезпечувати себе необхідним. Крім того, багато науковців вважають, що безумовний базовий дохід може вирішити нагальну потребу людства – технологічне безробіття, яке на думку Дж. Кейнса, виникає тому, що «швидкість, з якою ми відкриваємо трудозберігаючі технології, перевершує нашу здатність знаходити нове застосування вивільненої праці» [16].

Е. Лібанова вважає, що «за такого підходу найбільший зиск отримують найбідніші верстви – їхні доходи зростають найбільше, а отже, безпосередніми наслідками запровадження такого доходу мають стати подолання абсолютної монетарної бідності (аж до викорінення цього явища) у поєднанні зі значним зниженням нерівності за доходами, тобто зі скороченням відносної монетарної бідності» [54, с. 371]. Щодо людей з більшими статками, то їхня вигода за такого підходу мінімальна, тому вони можуть сприймати його як певний «кешбек» від належної сплати податків та використовувати на власний розсуд або ж направляти на благодійні цілі.

Одна з потенційних переваг безумовного базового доходу – стимулювання економічного зростання шляхом збільшення споживчих витрат. Коли у людей є більше грошей, вони, швидше за все, інвестуватимуть у свої місцеві громади та підтримуватимуть малий бізнес, який може створювати нові робочі місця та стимулювати місцеву економіку. Таким чином, виникає ефект мультиплікатора.

Крім того, на думку О. Пищуліної, «такий підхід може знизити витрати на адміністрування соціальних програм або взагалі ліквідувати існуючі інститути соціальної підтримки» [61, с. 5]. Процедура виплат безумовного базового доходу є доволі простою та прозорою, адже не потребує виконання певних зобов'язань. Відповідно у такий спосіб можна буде зменшити бюрократію та вивільнити частину грошей, які витрачалися на утримання державного соціального апарату. Зокрема, у 2022 році адміністративні видатки на утримання Пенсійного фонду України склали 6,1 млрд грн [58, с. 2], а витрати на утримання та забезпечення діяльності Державної служби зайнятості, Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України та управління фондом становили 3,5 млрд грн [62, с. 2]. Ці кошти можна б було направити в інші сектори економіки, зокрема і на безумовний базовий дохід.

Так само, безумовний базовий дохід може вирішити проблему гендерної дискримінації. І. Гевлич та Л. Гевлич вважають, що «вона проявляється як по відношенню до працюючих жінок, які змушені погоджуватися на меншу заробітну плату чи нижчі посади у порівнянні із чоловіками, так і щодо домогосподарок, які на сьогодні не мають фінансової незалежності від партнера, бо їх праця не оплачується» [43, с. 145]. Введення безумовного базового доходу може підвищити незалежність жінок, а також стимулювати їх до більш оплачуваної та продуктивної роботи.

Однак, деякі критики висловлюють занепокоєння стосовно значних витрат, які пов'язані з масштабним впровадженням такої системи, а також можливої загрози скорочення державних інвестицій. Багато противників безумовного базового доходу стверджують, що запровадження такої політики може призвести до високої інфляції, адже вимагатиме друкування грошей у великих обсягах. Це, своєю чергою, може призвести до зростання дефіциту бюджету та державного боргу. Питання фінансування та регулювання програми також залишається невирішеним та спричиняє багато дискусій в політичних колах. Зокрема, впровадження безумовного базового доходу може потребувати значного зростання податків, що негативно вплине на добробут населення та економічну активність.

Деякі експерти також висловлюють стурбованість щодо можливого зниження продуктивності праці та загального небажання людей працювати за умов наявності мінімального доходу. Зокрема, багато низькокваліфікованих працівників зможуть звільнитися і постане нагальна проблема, як їх замінити. Більше того, така політика може збільшити залежність громадян від держави, що також є негативним проявом, особливо в часи нестабільності (фінансові кризи, війни, стихійні лиха). В. Г. Бодров вважає, що «виплати безумовного базового доходу у розвинутих країнах призведуть до масової міграції населення з бідних країн» [40, с. 24]. Уже зараз це спостерігається в багатьох країнах Європи, наприклад Німеччині, Франції, Швеції, де багато біженців з арабських та африканських країн отримують державну допомогу. Впровадження такого доходу тільки пришвидшить цей процес. Також розмір грошових виплат безумовного базового доходу може бути меншим за вже наявну соціальну підтримку для окремих категорій населення, що може викликати хвилю невдоволення з боку суспільства. Також існує думка, що при наявності такого доходу більше людей будуть вдаватися до шкідливих витрат, таких як алкоголь, наркотичні речовини або азартні ігри. С. Чимишенко та Т. Сугак взагалі стверджують, що запровадження безумовного базового доходу «може призвести до моральної деградації населення» [67, с. 49].

Таким чином, рішення запровадження безумовного базового доходу є складним та суперечливим, і може мати як багато переваг, так і недоліків. При реалізації такої ідеї, дуже важливо визначити оптимальний розмір базового доходу, який би з однієї сторони давав необхідні ресурси на найбазовіші потреби людини, але при цьому не знижував стимули до праці, а навпаки – більше стимулював знайти свою «сродну працю». Джерело фінансування такої політики повинно бути стабільним та не ускладнювати уже наявну соціально-економічну ситуацію в державі.

Проте, варто зазначити, що на даний момент оцінки щодо політики безумовного базового доходу залишаються здебільшого на рівні теоретичних припущень. Для того, щоб оцінити справжні результати та наслідки такого доходу на поведінку людей та економіку, необхідно провести велику кількість масштабних

експериментів. Такі соціальні експерименти можуть дати змогу отримати емпіричні дані та здійснити більш глибокий аналіз впливу безумовного базового доходу на різні аспекти суспільства, включаючи здоров'я, освіту, зайнятість, економіку та соціальну взаємодію. Крім того, це дозволить розробити більш обґрунтовані та ефективні політики у майбутньому, спрямовані на поліпшення благополуччя суспільства та розвиток економіки.

Висновки до розділу 2

Зростання економічної нерівності є викликом для людства. Глобалізація, яка мала вирішити проблему щодо розробки моделі врівноваженого соціально прийняттого економічного розвитку, навпаки стала каталізатором ще більшої диференціації між різними країнами та верствами населення. За таких обставин, актуальність пошуку оптимальних підходів розподілу багатства є надзвичайно важливою.

Загалом виділяють наступні моделі поєднання принципів економічної ефективності та соціальної справедливості: англосаксонську, скандинавську, континентальну, середземноморську, американську. Адже наразі у світі не існує ідеальної моделі соціального-економічного розвитку. Кожна має свої особливості застосування, переваги та недоліки. У той час як скандинавська модель є найбільш наближеною до ідеалів соціальної справедливості, американська модель ставить за пріоритет забезпечення максимальної економічної ефективності. Важливо знайти компроміс між цими двома явищами, аби забезпечити високий рівень добробуту та соціального захисту для населення, але при цьому не гальмувати економічний розвиток. Втіленням такого балансу може бути безумовний базовий дохід.

Безумовний базовий дохід, як один із можливих способів реформи існуючої системи розподілу також має як переваги, так і недоліки. З одного боку, такий дохід може стимулювати економічну активність, допомогти зменшити бідність, економічну нерівність, рівень злочинності, знизити ж прибрати існуючі соціальні інститути. З іншого боку, є занепокоєння стосовно значних витрат на впровадження

такої політики, підвищення інфляції, зростання дефіциту державного бюджету, зниження стимулів до праці, масової міграції, збільшення витрат на шкідливі товари та послуги.

Проте, такі оцінки робляться на основі теоретичних припущень та малочисельних проєктів із впровадження безумовного базового доходу, тому не слід говорити про їх високу достовірність.

РОЗДІЛ 3 НАЦІОНАЛЬНІ ПІЛОТНІ ПРОЄКТИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ

3.1. Досвід іноземних країн у запровадженні моделей безумовного базового доходу

Орієнтація на досягнення соціальної стабільності та згуртованості в останні десятиліття спричинила проведення соціальних експериментів щодо впровадження безумовного базового доходу, які відбувалися як в розвинутих, так і в країнах, що розвиваються. Проте обґрунтування впровадження цієї політики значно відрізняється залежно від економічного стану країни.

Розвинені країни прагнуть покращити реалізацію прав і свобод людини, вивільнити більше часу для особистісного зростання, заохочувати інновації та розвивати індивідуальні таланти. Тут першопричиною доцільності впровадження механізму безумовного базового доходу найчастіше називають потребу підготуватися до наслідків технологічної революції, яка вже позначається на зайнятості та доходах населення. І навпаки, країни з низьким рівнем доходу розглядають безумовний базовий дохід як засіб боротьби зі зростанням рівня бідності, забезпечення базового соціального захисту громадян, підвищення рівня загального добробуту тощо.

Хоча самі програми були короткотривалими та були більше націлені на конкретні групи населення що вже не відповідає концепції безумовного базового доходу, проте це були одні з найперших спроб наочно дослідити вплив базового доходу на поведінку людини та оцінити економічні наслідки такої політики. Розглянемо декілька цікавих прикладів таких соціальних експериментів, які проводилися у різних країнах.

У період 1960-70-х років США запустили чотири пілотних проєкти з запровадження безумовного базового доходу в різних штатах країни (табл 3.1). Можна вважати, що це були перші серйозні наміри виявити та детально дослідити

наслідки базового доходу. Ці експерименти надали змогу зібрати необхідний емпіричний матеріал для подальшого аналізу та висновків.

Таблиця 3.1

Характеристика пілотних програм з запровадження безумовного базового доходу в США у період з 1960-70х років

Назва експерименту	The New Jersey Graduated Work Incentive Experiment (NJ)	The Rural Income-Maintenance Experiment (RIME)	The Gary, Indiana Experiment (Gary)	The Seattle/Denver Income-Maintenance Experiments (SIME/DIME)
Місце проведення	штати Нью-Джерсі та Пенсильванія	штати Айова та Північна Кароліна	м. Гері (штат Індіана)	м. Сіетл (штат Вашингтон) та м. Денвер (штат Колорадо)
Тривалість	1968–1972	1970–1972	1971–1974	1970–1982
Вибірка, кількість осіб	1357	809	1799	4800
Цільова група населення	Малозабезпечені міські родини	Малозабезпечені сім'ї з сільської місцевості	Афроамериканські родини з принаймні однією дитиною	Малозабезпечені міські родини
Бюджет, млн дол. США	7,8	6,1	20,3	77,5

Джерело: складено автором на основі [38, с. 53]

У період між 1974 та 1979 роками у провінції Манітоба, в Канаді був запроваджений соціальний експеримент з надання базового доходу, під назвою «Minsome» (англ. «minimal income»). Проєкт проводився в місті Дофін та передбачав надання базового доходу кожному його мешканцю. Програма фінансувалася за рахунок як федерального, так і провінційного урядів. Цей експеримент був особливим тим, що він мав таку систему виплат базового доходу, яка стимулювала учасників до працевлаштування: кожен зароблений долар зменшував виплати лише на 50 центів. Логіку такої схеми виплат можна продемонструвати наступним чином (табл. 3.2):

Таблиця 3.2

Схема виплат базового доходу за програмою «Mincome» зі ставкою 50%

Розмір офіційного доходу, дол. США	Виплати по програмі Mincome, дол. США	Дохід після коригування, дол. США
0	12,000	12,000
2,000	11,000	13,000
6,000	9,000	15,000
10,000	7,000	17,000
14,000	5,000	19,000
18,000	3,000	21,000
22,000	1,000	23,000
24,000	0	24,000

Джерело: власні авторські розрахунки

Для порівняння, традиційні програми соціального забезпечення призупиняли виплати при наявності факту офіційного доходу у отримувача допомоги по безробіттю. Пізніше в рамках експерименту були протестовані й інші моделі, з податком у 35 та 75 центів.

Одним із найбільш відомих та успішних прикладів впровадження безумовного базового доходу вважається соціальна програма в штаті Аляска, США, яка була започаткована у 1982 році. У 1968 році на північному схилі Аляски було виявлено великі родовища нафти, що створило умови для швидкого збагачення. У середині 1970-х років республіканський губернатор Аляски Джей Хаммонд запропонував створити фонд, який би зберіг багатство штату шляхом інвестування частини прибутків від проданої нафти в цінні папери. Ця пропозиція привела до формування Перманентного фонду Аляски («Alaska Permanent Fund») у 1976 році, в який по сьогодні акумулюється 25% доходів від продажу нафти з місцевих родовищ.

З моменту дії програми в 1982 році кожна людина, яка є офіційним резидентом Аляски протягом як мінімум шести місяців, незалежно від віку, статі чи соціального стану, щорічно отримує дивіденди від фонду. Сума виплат постійно змінюється в залежності від загального прибутку від нафти за останні п'ять років,

структури інвестиційного портфелю фонду, макроекономічних умов та кількості учасників програми, коливаючись в середньому від 1000 до 2000 дол. США на рік (рис. 3.1).

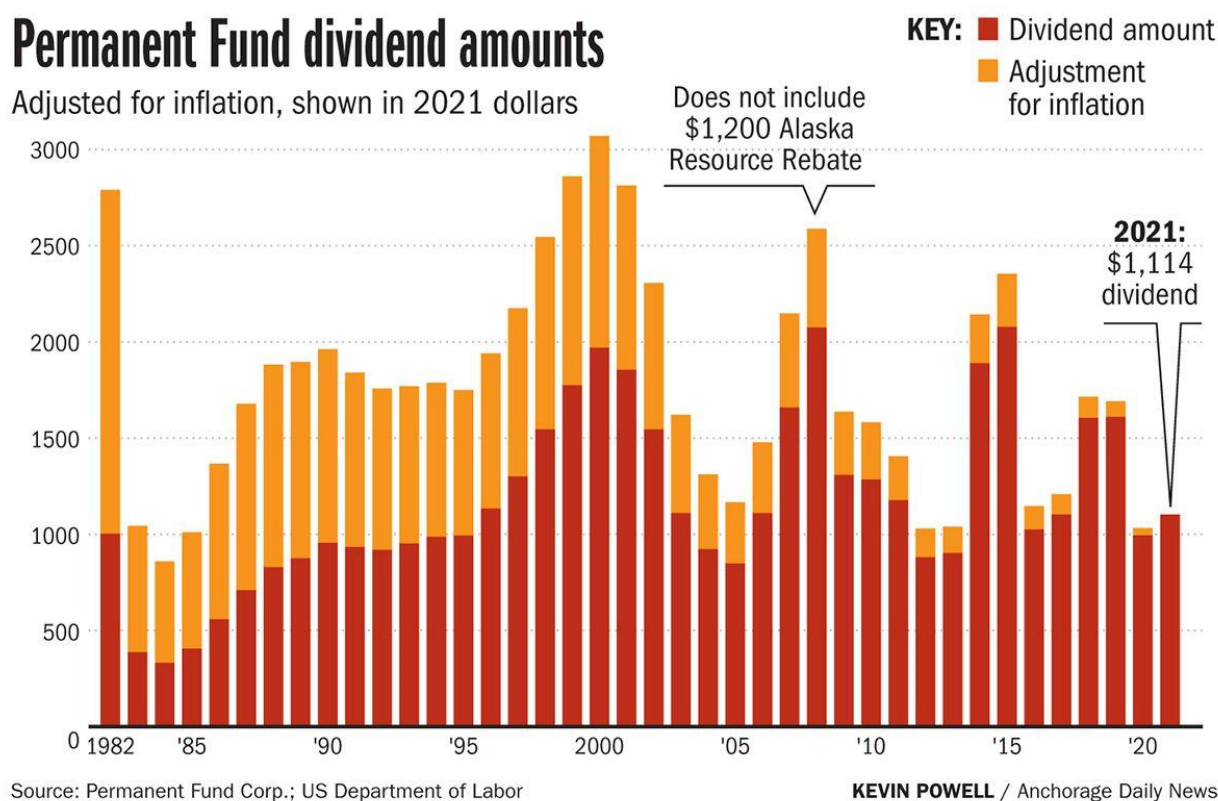

Рис. 3.1 Динаміка розміру дивідендів Alaska Permanent Fund, у дол. США [4]

У 2022 році був виплачений рекордний номінальний платіж у розмірі 3284 дол. США [20], що значною мірою було пов'язано з російським вторгненням в Україну та супутнім зростанням цін на нафту. Сам розмір виплат є доволі невеликим, якщо порівнювати загальний рівень життя в США і сприймається більше як додатковий бонус, аніж повноцінне джерело доходу для задоволення основних потреб. Тим не менш, такий вид виплати можна повноцінно вважати безумовним базовим доходом, адже вона розподіляється на всіх постійних мешканців штату, незалежно від їх статусу зайнятості чи соціального стану.

Хоча схема дивідендів від нафти на Алясці була запропонована як базова модель для інших частин світу, вона залишається доволі унікальною. Попри те, що схожий досвід виплат доходів від нафти є і в ОАЄ, тим не менш там ця модель передбачає одноразову виплату, що суперечить принципам безумовного базового доходу. Загалом, основоположна ідея економічної моделі на Алясці, яка полягає в

рівному доступі до природних ресурсів нагадує ранні аргументи на користь безумовного базового доходу Т. Пейна і Т. Спенса. Саме вони наполягали, що природні ресурси – це спільна власність всіх людей на Землі і кожен має отримувати користь від їх використання. Проте через зв'язок із видобутком невідновлюваних ресурсів це не ідеальна модель для майбутнього. Тому більш доцільними варіантами джерел фінансування безумовного базового доходу можуть бути, наприклад, доходи від туризму чи електроенергії, видобутій з альтернативних джерел енергії.

У 2018 році в провінції Онтаріо, Канада було запроваджено проєкт надання базового доходу для 4000 осіб з метою забезпечення стабільного доходу малозабезпеченим та безробітним протягом трьох років, а також вивчення можливих наслідків такої політики. Модель проєкту передбачала виплату в розмірі 16 989 доларів США на рік на одну особу, за вирахуванням 50% будь-якого заробленого доходу та 24 027 доларів на рік на пару, за вирахуванням 50% будь-якого заробленого доходу. Як і експеримент в провінції Манітоба, що проводився ще в 70-х роках минулого століття, цей проєкт передбачав введення мінімального податку як додаткового стимулу до праці. Програма була ініційована Ліберальною партією Онтаріо. Проте з приходом до влади Прогресивно-консервативної партії, виплати закінчилися і експеримент достроково завершився. Новий консервативний уряд Онтаріо пояснив це тим, що сама програма базового доходу в провінції є дорогою і нежиттєздатною [14].

Також у 2018 році розпочався соціальний експеримент у місті Стоктон, штат Каліфорнія. У рамках експерименту 125 мешканців міста з річним доходом менше 46 тис. дол. США, впродовж 18 місяців отримували базовий дохід в 500 дол. США щомісяця. Проєкт розпочався в лютому 2019 року і тривав один рік. Фінансуванням проєкту займалася благодійна група «Economic Security Project», яку частково очолює співзасновник компанії Facebook – Кріс Г'юз.

Аналізуючи азійський досвід проведення проєктів з запровадження безумовного базового доходу, можна дійти до висновку, що Індія є однією з небагатьох азійських країн, яка активно впроваджувала такі програми та зберігає

інтерес до них як потенційного способу боротьби з бідністю та економічною нерівністю. Один із найбільш відомих соціальних експериментів з дослідження впливу безумовного базового доходу в Індії було проведено в штаті Мадх'я-Прадеш у 2011 році. Експеримент був реалізований організацією SEWA Bharat, яка працює над розширенням прав і можливостей жінок в Індії. Експеримент передбачав щомісячний грошовий переказ у розмірі 200 рупій (еквівалент 3 дол. США) до 6000 домогосподарств у восьми селах штату Мадх'я-Прадеш [31]. Також в межах експерименту було обрано 12 сіл як контрольна група для порівняння результатів.

Також слід звернути увагу на декілька соціальних експериментів з запровадження безумовного базового доходу, які проводилися в країнах Африки. У період з січня 2008 року по грудень 2009 в Намібії за підтримки уряду та міжнародних організацій проводилася програма «Basic Income Grant». У рамках цієї програми, кожен житель общин Очіверо та Омітаро молодше 60 років (приблизно 1000 осіб) отримував базовий дохід у розмірі близько 100 намібійських доларів щомісяця (на той момент це близько 12 дол. США) [2].

У 2016 році американська благодійна організація GiveDirectly запустила один з найбільших проєктів з безумовного базового доходу у Кенії. У рамках проєкту на суму 30 мільйонів дол. США безумовний базовий дохід було розподілено між 20 000 людьми, які проживають у 197 селах. Ще 100 сіл були обрані для дослідження як контрольна група для подальшого порівняння результатів. Програма має тривати принаймні до 2028 року і дозволить вивчити вплив безумовного базового доходу на життя людей в слаборозвинених країнах.

Схожу програму у 2017 році було розпочато бельгійською благодійною організацією «Eight» в селі Бусібі, Уганда. Кожен житель села, а це 56 дорослих і 88 дітей, щомісяця отримував грошові виплати, які надходили на мобільний телефон. Дорослі отримували 18,25 дол. США на місяць, що становить приблизно 30% середнього доходу бідних сімей в Уганді. При цьому кожна дитина отримувала половину цієї суми, тобто 9,13 дол. США на місяць [10]. Самі виплати тривали до 2019 року.

Переходячи до європейського досвіду запровадження безумовного базового доходу, цікавим кейсом є референдум щодо безумовного базового доходу 2016 року у Швейцарії. У квітні 2012 року сформувалася ініціативна група прихильників безумовного базового доходу, яка згодом склала петицію на проведення референдуму щодо впровадження такої концепції та почала збирати необхідні підписи. Уже в жовтні 2013 року понад 130 тис. громадян підписали петицію, що означало обов'язкове проведення референдуму на загальнодержавному рівні.

Саму ідею безумовного базового доходу намагалися якомога більше популяризувати в суспільстві. Одним і з найбільш яскравих прикладів такої промо-кампанії була акція, в ході якої активісти з вантажівки висипали монети на загальну суму в 400 тис. швейцарських франків на площі перед парламентом в місті Берн. Попри активні заклики до запровадження безумовного базового доходу, у день голосування, 5 червня 2016 року, 76,9% громадян країни проголосували «проти» запровадження щомісячних безумовних виплат, в той час як лише 23,1% – «за» [17, с. 111]. Проте варто зазначити, що явка на голосування становила тільки 46,9%, що є доволі низьким показником та свідчить про низьку обізнаність та зацікавленість населення в даній проблемі.

Якби рішення все ж таки було прийнято, кожен дорослий мешканець мав отримувати щомісяця 2500 швейцарських франків, а діти – 625 швейцарських франків. Таким чином, Швейцарія залишається першою та поки що єдиною країною світу, яка провела референдум щодо запровадження безумовного базового доходу та чиї жителі добровільно відмовилися від нього.

У 2017 році розпочалася ініційована урядом Фінляндії дворічна програма безумовного базового доходу при підтримці Фонду соціального страхування Фінляндії (Kela). Головною метою цієї програми було перевірити доцільність запровадження безумовного базового доходу та дослідити його вплив на зайнятість, добробут населення та соціальне забезпечення. Експериментальна група складалася з 2000 учасників у віці 25-58 років, які були випадковим чином відібрані з-поміж безробітних країни. Відібраним учасникам був забезпечений базовий дохід у розмірі 560 євро щомісяця протягом двох років [35]. І хоча розмір

базового доходу був лише на декілька десятків євро більше за допомогу по безробіттю, проте отримувач такого доходу все одно мав вигоду, оскільки міг працевлаштуватися на роботу та не втратити такий дохід, як це відбувалося з традиційними програмами допомоги по безробіттю. У 2018 році експеримент було завершено з метою подальшого аналізу та визначення результатів.

Соціальні експерименти в менших масштабах проводилися і в інших країнах Європи. Зокрема, у 2014 році в Німеччині некомерційна організація «Mein Grundeinkommen» запровадила новий підхід до універсального базового доходу, використовуючи краудфандинг для проведення лотереї базового доходу. Як тільки на рахунку проекту накопичується сума в 12 тис. євро з розрахунку грошової виплати 1000 євро на одну особу на місяць, організація проводить лотерею. За останні декілька років організація вже розподілила більше 650 базових доходів особам, які зареєструвалися для участі в лотереї. Кожен переможець лотереї отримував приблизно 1000 євро щомісяця протягом одного року.

У 2017 році уряд Іспанії ініціював соціальний експеримент під назвою «B-MINCOME», спрямований на забезпечення мінімального базового доходу 1000 випадково вибраним домогосподарствам із деяких найбільш бідніших районів Барселони. Під час дворічного експерименту, домогосподарства, які відповідали вимогам, отримували до 1675 євро щомісяця, тоді як інша група з 383 домогосподарств була вибрана як контрольна група [19].

3.2. Основні характеристики проведених експериментів

Для більш детального аналізу та характеристики соціальних експериментів, пов'язаних з безумовним базовим доходом, пропоную проаналізувати досвід та результати 15 вищезазначених експериментів, проведених у період з 1960-х років і по сьогоднішній день. З цих 15 експериментів 8 були проведені в Північній Америці, 3 – в Європі, 3 – в Африці та 1 – в Азії. Дослідити основні характеристики цих експериментів можна з точки зору різних параметрів, таких як статус проведення, джерела фінансування, цільові групи, вид отримувача доходу, розмір

грошових виплат, частота виплат, спосіб виплат, кількість учасників, місце проведення та тривалість експерименту. Дані про соціальні експерименти з впровадження безумовного базового доходу в Північній Америці представлені в табл. 3.3 (Додаток А), а в інших країнах світу в табл. 3.4 (Додаток Б).

Починаючи зі статусу проведення експериментів (Рис. 3.1), зауважимо, що на сьогоднішній день більшість експериментів вже завершені, і лише три знаходяться в процесі реалізації або дослідження. Перший з них – проєкт в Кенії, запланований до 2028 року, другий – німецька ініціатива *Mein Grundeinkommen*, а третій – програма виплати дивідендів на Алясці, яка функціонує з 1982 року. Хоча останній проєкт, ймовірно, вже не можна називати експериментом через його довготривалість та стабільність, а скоріше слід віднести до категорії соціальних програм.

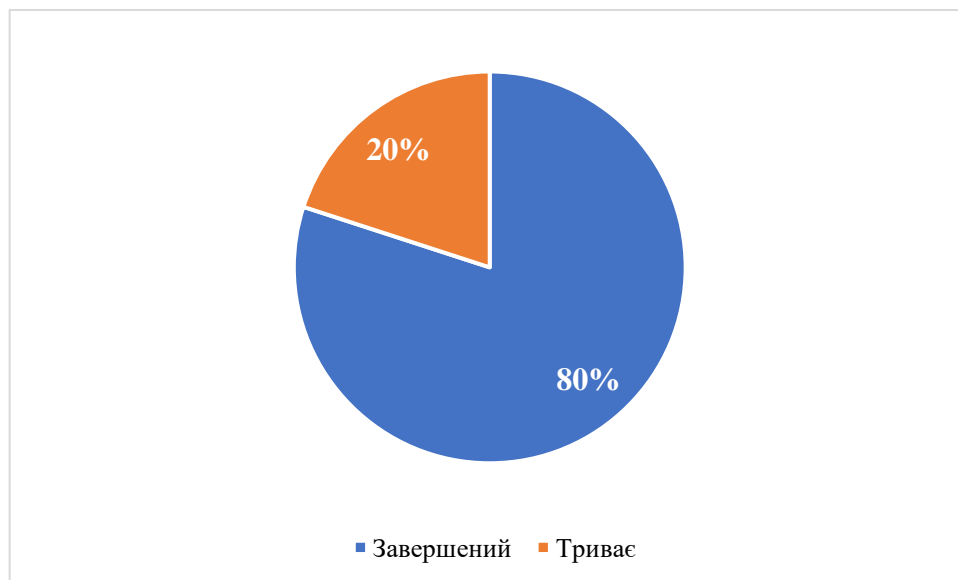

Рис. 3.1 Статус проведення соціальних експериментів станом на 2023 рік, у %

[Додаток А і Б]

Щодо джерел фінансування (Рис. 3.2), то можна зробити висновок, що основним джерелом фінансування експериментів є урядові ініціативи, які становлять 60%. Крім того, близько третини (33%) коштів надають некомерційні організації (благодійні фонди, неурядові організації, волонтерські та релігійні організації тощо). Тільки 7% експериментів було профінансовано в співпраці між урядом та некомерційними організаціями. Доволі високу частку участі некомерційних організацій можна пояснити низькою зацікавленістю держав з

імплементції такої політики за рахунок державного бюджету. Особливо це проявляється в малорозвинених країнах з нестабільними податковими надходження та загальною економічною ситуацією.

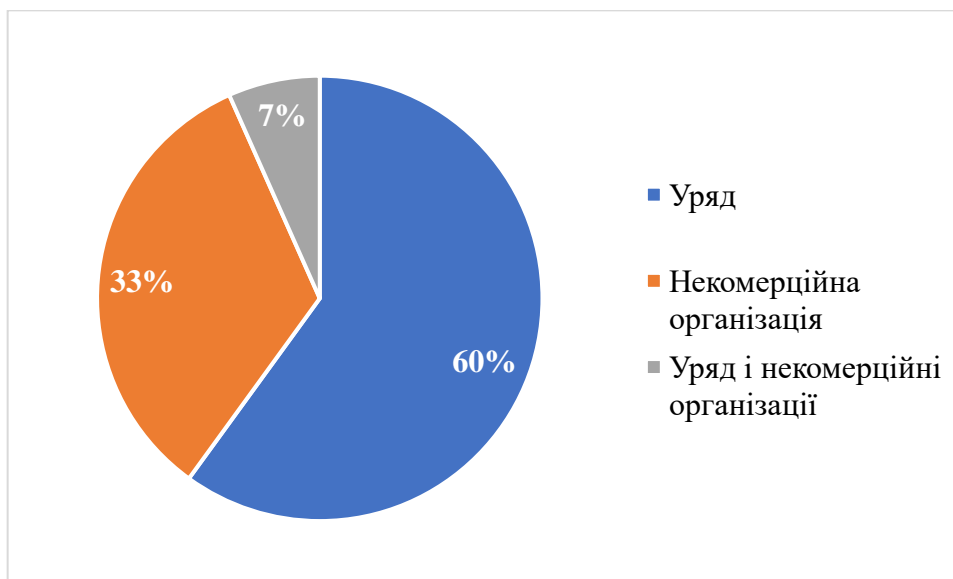

Рис. 3.2 Джерела фінансування соціальних експериментів, у % [Додаток А і Б]

Говорячи про цільові групи базового доходу (Рис. 3.3), можна зауважити, що соціальні експерименти найчастіше були спрямовані на малозабезпечені родини з дітьми та малозабезпечених індивідів. Такі експерименти становлять більшість (80%). Універсальний характер, тобто коли базовий дохід надавався всім мешканцям певного міста чи селища, без прив'язки до віку, соціального статусу чи інших ознак був реалізований лише у 13% експериментів. Крім того, варто зауважити, що лише один експеримент був націлений конкретно на безробітних.

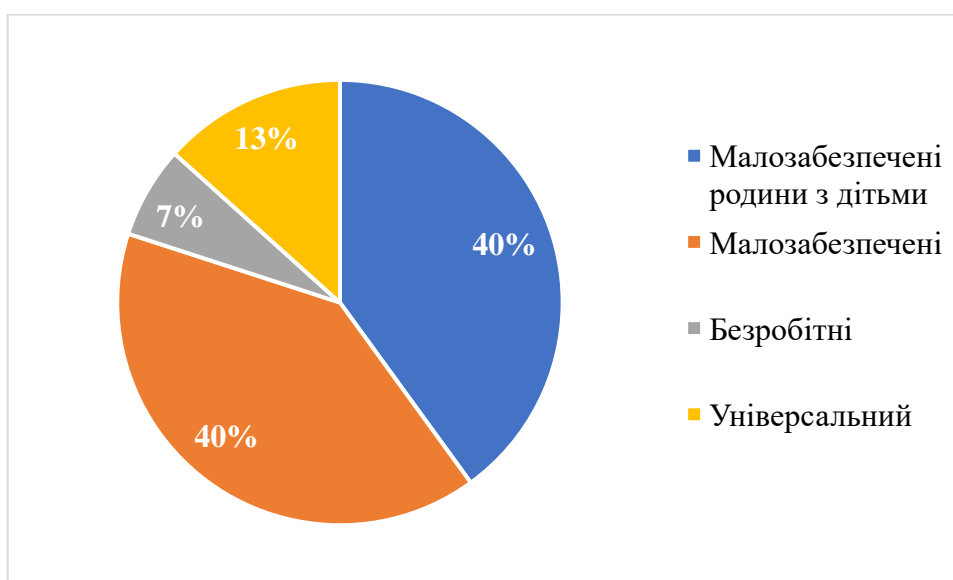

Рис. 3.3 Цільові групи соціальних експериментів, у % [Додаток А і Б]

При визначенні отримувача базового доходу (Рис. 3.4), було отримано майже пропорційно рівну ситуацію. У більшості експериментів (57%), базовий дохід виплачувався на індивідуальній основі, тоді як у 47% випадках він нараховувався домогосподарствам, тобто сім'ям. Це суперечить принципам безумовного базового доходу, згідно яких виплати мають здійснювати виключно індивідам.

Рис. 3.4 Вид отримувача безумовного базового доходу, у % [Додаток А і Б]

Розмір базового доходу (Рис. 3.5) можна розділити на п'ять різних рівнів за їх величиною. Два найбільш поширені рівні базового доходу становлять суми до 500 доларів США та в межах від 1500 до 1999 доларів США. Базовий дохід до 500 доларів США був притаманний соціальним експериментам, які проводилися в слаборозвинених країнах, де середній рівень життя є доволі невисоким, в той час як вищі рівні доходу були здебільшого в розвинених країнах, з високим ступенем економічного та соціального розвитку.

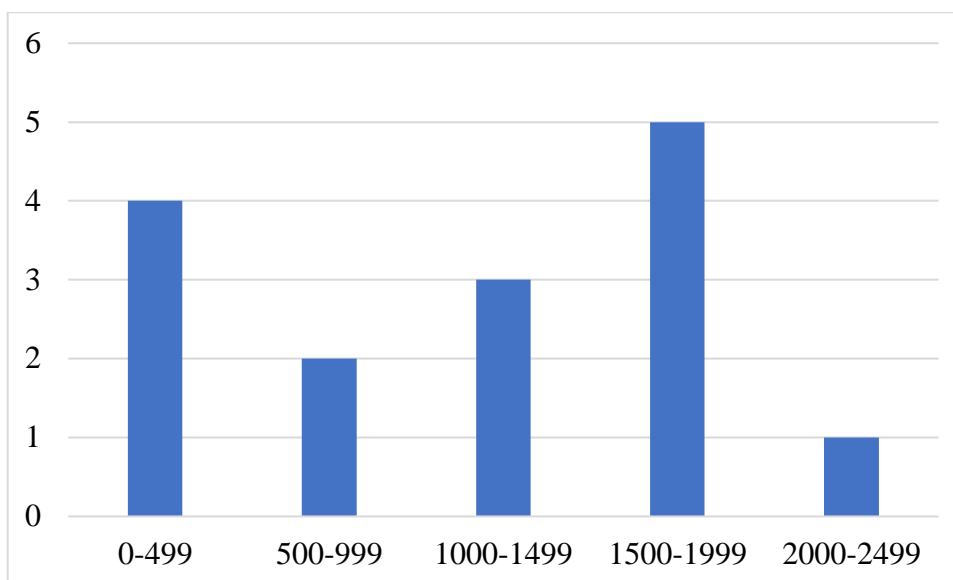

Рис. 3.5 Розмір базового доходу, у дол. США [Додаток А і Б]

Більшість експериментів (73%) передбачали щомісячну форму виплат базового доходу (Рис. 3.6). Менш популярними виявилися інші форми виплат, зокрема, виплата кожні два тижні (13%), щотижня (7%) та щорічно (7%).

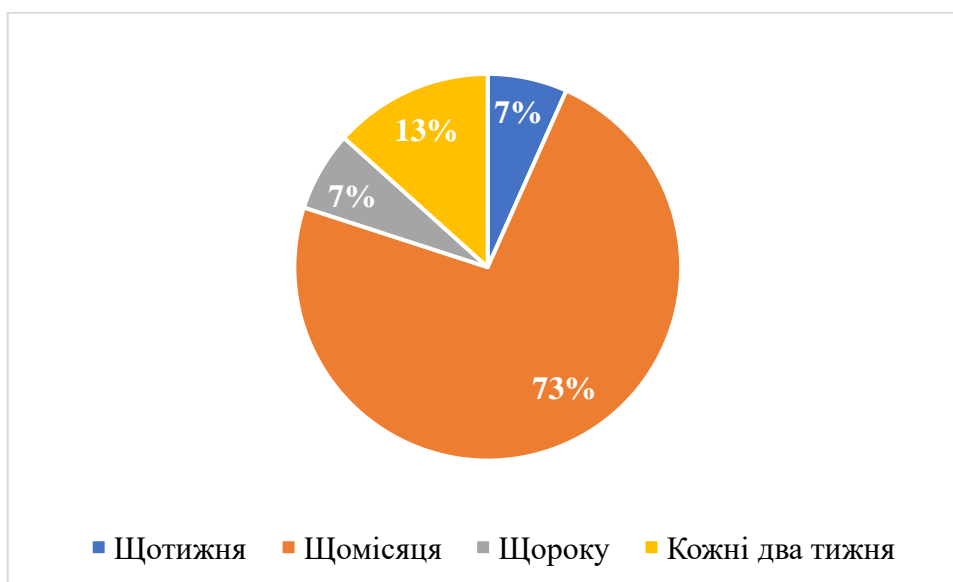

Рис. 3.6 Частота виплат базового доходу, у % [Додаток А і Б]

Стосовно методів виплати безумовного базового доходу, на рисунку 3.7 можна побачити, що найчастіше використовувалися грошові виплати, які надавалися у формі чеків або безпосередньо перераховувалися на банківські рахунки. Виплати у формі готівки були популярнішим варіантом в експериментах, що проводилися в менш розвинених країнах. Натомість, дивіденди та нарахування

на рахунки мобільних телефонів були менш поширеними формами виплати базового доходу.

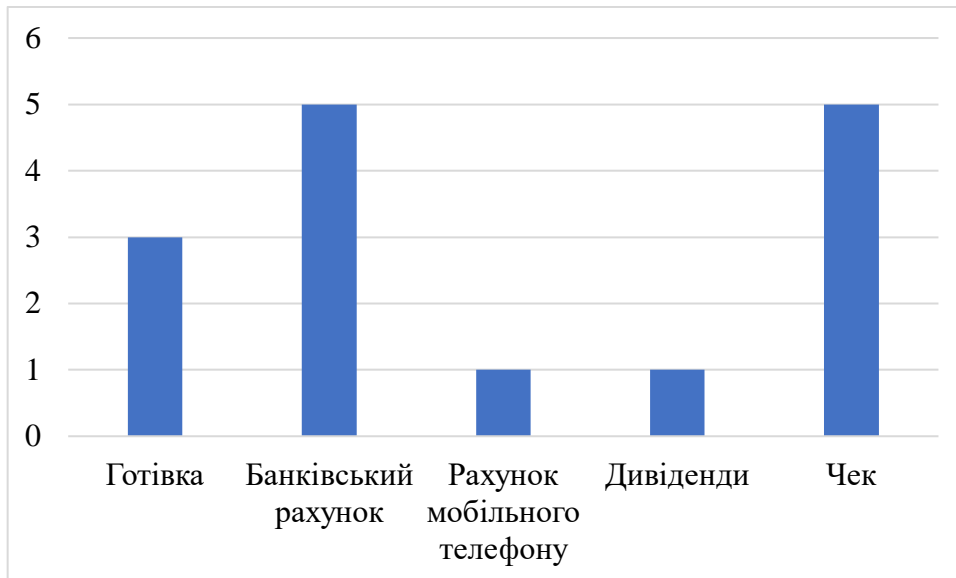

Рис. 3.7 Спосіб отримання базового доходу [Додаток А і Б]

Багато соціальних експериментів мали різну кількість учасників (Рис. 3.8). Попри те, що вважається, що такі експерименти не можуть бути масовими через високу вартість реалізації, тим не менш у нашому випадку бачимо доволі різноманітну структуру.

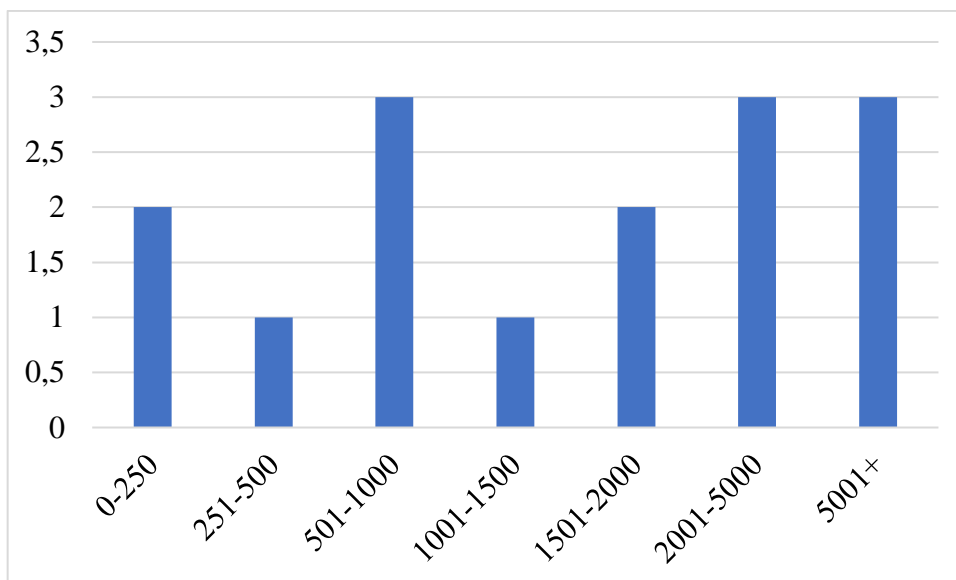

Рис. 3.8 Кількість учасників в соціальних експериментах [Додаток А і Б]

Місця проведення (Рис. 3.9) також були різні. Близько 40% експериментів проводилися в міських районах, 33% – у сільській місцевості, а 27% – відбувалися в змішаному форматі, який охоплював як міські, так і сільські території. Показник

40% проведених експериментів у міській місцевості є доволі великим і може здивувати, зважаючи на те, що сільська місцевість вважається більш проблемною з точки зору безробіття, неформальної зайнятості та економічної нерівності.

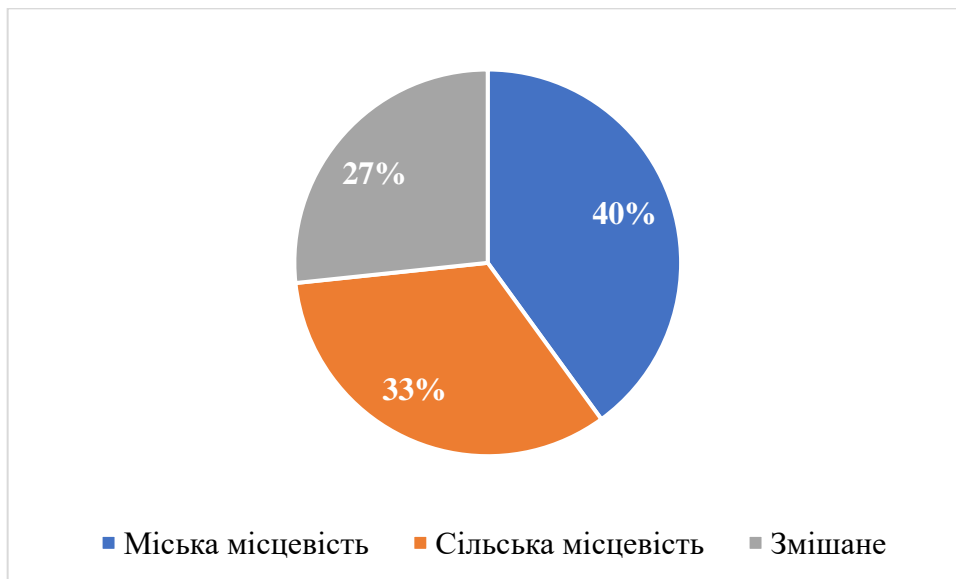

Рис. 3.9 Місце проведення соціальних експериментів, у % [Додаток А і Б]

Тривалість проведення соціальних експериментів (Рис. 3.10) більш менш була рівномірною. Було виявлено, що соціальні експерименти зазвичай тривають до одного року або від двох до п'яти. Варто зазначити, що тривалість понад 5 років спостерігається лише в двох експериментах, що свідчить про загальну тенденцію до короткочасних досліджень явища безумовного базового доходу.

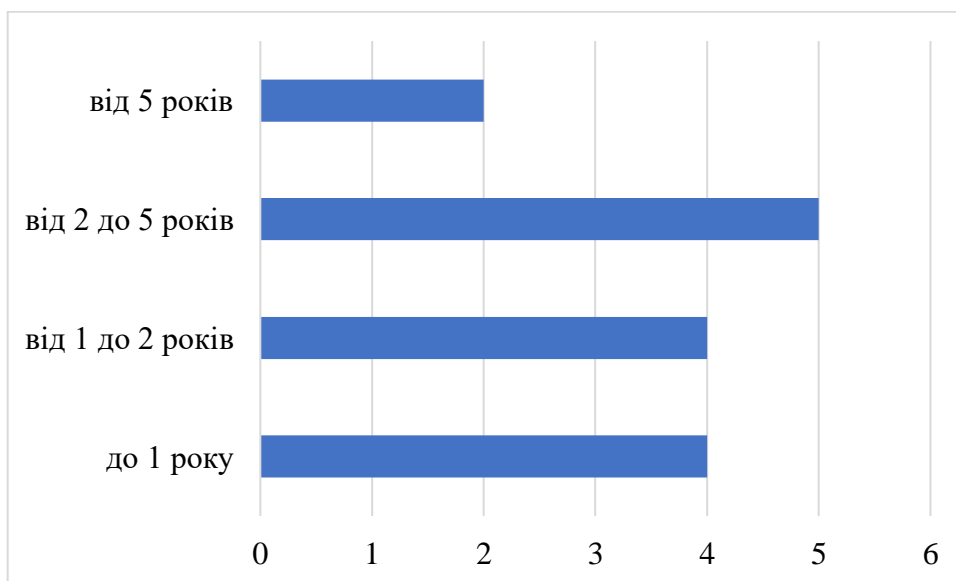

Рис. 3.10 Тривалість проведення соціальних експериментів [Додаток А і Б]

Після проведеного аналізу, можна зробити висновок, що концепція безумовного базового доходу може бути застосована по-різному в залежності від країни та її потреб. На основі досліджень було виявлено, що кожна країна, яка вже випробовувала програму безумовного базового доходу, застосовувала свій варіант цієї концепції. Наприклад, Фінляндія використовувала цю політику щодо безробітних, проєкт в Німеччині був розрахований на всіх бажаючих, тоді як більшість країн, зосереджувалися на різних категоріях малозабезпечених людей.

Як ми бачимо, на сьогоднішній день жодна держава не виявила готовності до повної реалізації концепції безумовного базового доходу на національному рівні. Усі проведені соціальні експерименти були обмежені достатньо невеликою вибіркою людей, що не дає змогу комплексно проаналізувати та оцінити результати такої політики. Загалом відсутність масштабних експериментів з впровадження безумовного базового доходу пов'язано з кількома основними причинами, зокрема:

- 1) Висока вартість впровадження та надмірне навантаження на державний бюджет. Регулярні виплати безумовного базового доходу можуть вимагати підвищення податків, що може зменшити стимул до інвестицій та підприємництва, а також до підвищення напруги в суспільстві.
- 2) Відсутність стійкого альтернативного джерела фінансування безумовного базового доходу;
- 3) Ризик збільшення інфляції та зростання цін через надмірний попит на товари та послуги;
- 4) Низька підтримка в політичних колах;
- 5) Нестача достатньої кількості емпіричних даних для оцінки та аналізу концепції безумовного базового доходу.

У зв'язку з зазначеним слід звернути увагу на тісну кореляцію параметрів бюджетних можливостей держави, ефективності її розподільчої системи, результативності соціальної політики та потенційних наслідків реалізації національних програм забезпечення базового доходу.

3.3. Країновий аналіз економічних і соціальних наслідків запровадження безумовного базового доходу

Найважливішою частиною соціальних експериментів з впровадження безумовного базового доходу є аналіз та оцінка отриманих результатів. Здебільшого результати таких експериментів формуються шляхом проведення кількох інтерв'ю з учасником до, під час та після проведення експерименту. Це дає змогу простежити як змінилися погляди такої людини, оцінити її морально-психологічний стан, а також визначити зміни в соціальній поведінці та професійній діяльності. Також елементом перевірки є звіти щодо витрат базового доходу, які вимагаються в певних експериментах. У такий спосіб можна дослідити, на які сфери люди першочергово витрачають додаткові кошти та як в цілому змінюються споживчі смаки людини протягом проведення експерименту.

Загалом, результати проведених експериментів з впровадження безумовного базового доходу були різними у залежності від країни, в якій проводився експеримент, а також ступеня її економічного та соціального розвитку. Для визначення наслідків безумовного базового доходу візьмемо ту ж саму вибірку з 15 експериментів, які ми вже розглядали до цього. При цьому в аналізі слід враховувати не тільки наслідки безумовного базового доходу для окремих осіб, але й його вплив на суспільство в цілому, включаючи бідність, зайнятість, здоров'я та освіту. Врахування цих факторів дозволить зробити більш об'єктивні та науково обґрунтовані висновки про можливість та ефективність впровадження безумовного базового доходу як постійної державної практики соціальної підтримки. Саме тому розглянемо вплив безумовного базового доходу на такі ключові параметри як: ринок праці, здоров'я, освіта, соціальні зміни та споживання. Дані результатів соціальних експериментів представлені в табл. 3.5 (Додаток В).

Розпочнемо з ринку праці, як одного з найважливіших індикаторів в контексті застосування політики безумовного базового доходу. Результати соціальних експериментів в цій категорії (Рис. 3.11) були доволі різними і мали як позитивні, так і негативні ефекти.

Рис. 3.11 Вплив безумовного базового доходу на ринок праці [Додаток В]

З нашої вибірки соціальних експериментів, найпоширенішим результатом було зменшення робочого часу. Це можна пояснити тим, що отримавши базовий дохід, громадяни могли вибрати більш гнучкий графік роботи або ж витратити більше часу на свої справи. При цьому в чотирьох експериментах спостерігалось збільшення підприємницьких ініціатив із започаткування власного бізнесу. Найчастіше це проявлялося в малорозвинених країнах, де люди часто відкривали власні торгові лавки. Менш поширеними позитивними результатами введення безумовного базового доходу були більша впевненість знайти роботу та покращення умов праці. Можна зробити висновок, що деякі учасники експериментів відчували менше стресу, пов'язаного з необхідністю виживати та стали більш вимогливими до умов праці. Щодо негативних результатів, то у трьох експериментів відбулося зниження рівня заробітної плати, а у двох – зайнятості. Можливо зменшення заробітної плати може бути пов'язано з небажанням роботодавця платити високу ставку, при умові наявності грошової допомоги у працівника від держави. Зменшення зайнятості свідчить про меншу зацікавленість людей в роботі, коли вони отримують достатньо коштів для базових потреб.

Аналізуючи вплив безумовного базового доходу на здоров'я учасників соціальних експериментів (Рис. 3.12), то в цілому можна сказати, що тут були тільки позитивні зміни.

Рис. 3.12 Вплив безумовного базового доходу на здоров'я учасників соціальних експериментів [Додаток В]

Найбільш поширеним результатом проведених експериментів було покращення психологічного стану та загального самопочуття в учасників. Це підтверджує припущення, що безумовний базовий дохід покращує фізіологічний стан людей та полегшує стрес, який виникає внаслідок нестачі фінансових ресурсів для забезпечення базових потреб. Соціальні експерименти, які проводилися в слаборозвинених країнах продемонстрували загальне покращення харчування та зменшення недоїдання серед учасників. Більше людей могли купувати якісну та поживну їжу. У розвинених країнах учасники почали частіше витратити гроші на охорону здоров'я, зокрема на оформлення медичного страхування чи проведення щорічних обстежень. Крім того, відбулося зменшення звернень людей до лікарень та частоти госпіталізацій, що свідчить про загальну тенденцію покращення здоров'я людей. Варто зазначити, що у п'яти проведених експериментів, змін в здоров'ї учасників або характері їх витрат на цю галузь не було зафіксовано.

Не менш важливим є вплив безумовного базового доходу на освіту (Рис. 3.13).

Рис. 3.13 Вплив безумовного базового доходу на освіту [Додаток В]

Безумовний базовий дохід в сфері освіти мав два основні результати: збільшення рівня відвідуваності шкіл та покращення успішності (47%); збільшення використання освітніх послуг (13%). При цьому в 40% проведених експериментів змін в характері освіти не було виявлено. Загалом, більше дітей, особливо в слаборозвинених країнах, почали відвідувати навчальні заклади та фокусуватися на навчанні. Це пояснюється тим, що батьки таких дітей могли дозволити собі оплатити навчання у школі, купити необхідне приладдя та форму. Використання освітніх послуг здебільшого мало місце серед дорослих учасників, що проявлялося у відвідуванні тренінгів, вебінарів, проходження онлайн-курсів, доступ до освітніх платформ. Це допомогло підтягнути загальний рівень освіченості та покращити професійні навички.

Найбільш різноманітними результати соціальних експериментів були у соціальній сфері (Рис. 3.14).

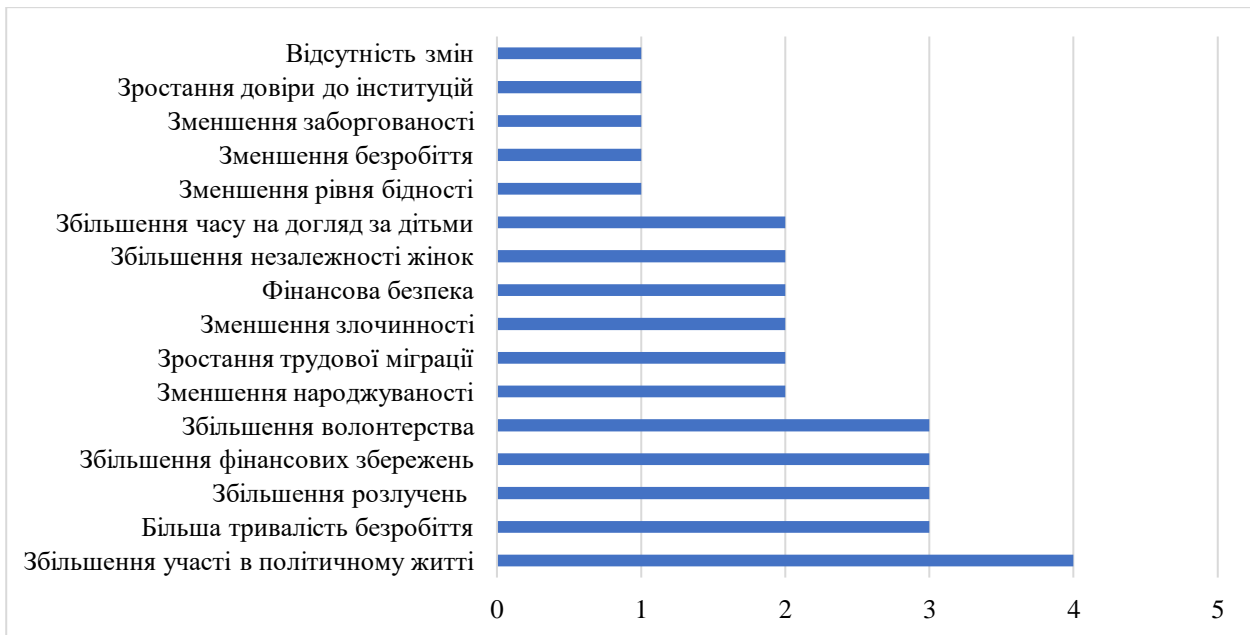

Рис. 3.14 Вплив безумовного базового доходу на соціальну сферу [Додаток В]

У результаті впровадження безумовного базового доходу в чотирьох експериментах спостерігалось більше учасників, які почали приймати активну участь у політичному житті, а в трьох експериментах – у волонтерстві. Під задоволенням базових потреб для виживання, більше людей почали задумуватися про потреби вищого рівня, такі як соціальна активність та більша залученість у життя громади та держави. Три експерименти продемонстрували збільшення фінансових збережень в учасників. Крім того. Деякі експерименти показали зменшення злочинності, забезпечення більшої фінансової безпеки, збільшення часу на догляд за дітьми та надання більшої незалежності жінкам у процесі прийняття рішень. Проте були спостережені й негативні наслідки, зокрема, у кількох експериментах збільшилась тривалість безробіття, кількість розлучень та зменшилась народжуваність.

Останнім параметром аналізу є результати безумовного базового доходу на зміни в характері споживання товарів та послуг (Рис. 3.15).

Рис. 3.15 Вплив безумовного базового доходу на споживання [Додаток В]

Найпоширенішим результатом у характері споживання стало збільшення витрат на купівлю та оренду житла, що спостерігалось в шести експериментах. Також збільшилися витрати на їжу, купівлю матеріальних речей (меблі та гаджети), більше часників могли користуватися ширшим спектром послуг. В одному експерименті було навіть зафіксовано тенденцію до купівлі більш екологічний товарів. При цьому п'ять експериментів не показали змін у характері споживання.

Висновки до розділу 3

Соціальні експерименти з впровадження безумовного базового доходу проводилися в різних куточках світу, у різні часові проміжки та за різних сценаріїв. Перші спроби реалізувати таку політику були ще в 1960-70-х рр. у США та Канаді, проте лише в останні 10 років такі експерименти почали набирати більшу популярність в наукових колах та серед суспільства в цілому.

Кожна країна, залежно від рівня свого соціально-економічного розвитку та цілей експериментів, керувалася різними мотиви їх проведення. Розвинені країни прагнули передбачити наслідки технологічної революції; незаможні країни бажали вплинути на рівень бідності та підвищити загальний добробут своїх громадян.

Згідно проведеного аналізу, масштаб програм з надання безумовного базового доходу був невеликим, рідко перевищував вибірку в 10 тис. осіб.

Більшість експериментів були короткотривалими, в основному терміном до 5 років. Відсутність достатнього емпіричного матеріалу та короткочасність програм унеможлиблює зробити цілісні висновки про переваги та недоліки такої політики та доцільність її імплементації на загальнонаціональному рівні.

Результати експериментів були неоднозначні: мали як позитивні, так і негативні наслідки. Їх вплив було проаналізовано за параметрами: ринок праці, здоров'я, освіта, соціальні зміни та споживання. Більшість експериментів мали позитивні ефекти у сфері здоров'я, освіти та споживання; наслідками інших експериментів стали негативні тенденції на ринках праці та в соціальній сфері. Зокрема спостерігалися ефекти зменшення зайнятості і народжуваності, зниження рівня заробітної плати, збільшення тривалості безробіття, кількості розлучень.

РОЗДІЛ 4 БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД ЯК ПІДГРУНТЯ РОЗБУДОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

4.1. Актуальність моделі безумовного базового доходу в умовах нової соціоекономічної реальності та повоєнної відбудови України

На тлі російського вторгнення в Україну, актуальність запровадження безумовного базового доходу для її громадян зростає. Про можливість запровадження такого доходу говорили і раніше, проте ця ідея не знаходила значної підтримки через нестабільну політичну та соціально-економічну ситуацію в країні. Війна поглибила вже існуючі проблеми та поставила нові виклики перед державою та українським суспільством в цілому. Через активні військові дії багато людей втратили житло, роботу, близьких. Багато підприємств та заводів призупинили активну діяльність. Це призводить до нищівних економічних та соціальних наслідків. Зокрема падіння ВВП за підсумками 2022 року склало 30,4% [$\pm 2\%$] [60], середній рівень безробіття становив 25-26% [50, с. 26], що в два с половиною рази більше за довоєнні показники. Крім того, згідно оцінок ООН, більше 8,1 млн українців виїхали за кордон через війну [36], а 5,9 млн стали внутрішньо переміщеними [56]. Саме тому безумовний базовий дохід як інструмент підтримки людей в такий важкий період для нашої країни набуває особливого значення. Він може створити своєрідну «подушку безпеки» для населення хоча б на певний час, у післявоєнний період.

Більше того, переживання тривалого відчуття небезпеки або перебування під впливом травматичних подій може мати значний вплив на когнітивні здібності та психічне здоров'я людини. Особливо це стає очевидним у таких контекстах, як війна, коли люди піддаються постійному стресу та небезпеці, що призводить до зниження інтелектуальної активності в короткостроковій перспективі.

З огляду на ці обставини, надання базового доходу в Україні як частини програми післявоєнної відбудови може виявитися суттєвою допомогою людям адаптувати своє життя до нових умов та відновити певний рівень довоєнної

стабільності. Базовий дохід може забезпечити соціальний захист для тих, хто втратив роботу, житло чи бізнес через війну, дозволяючи їм задовольнити свої базові потреби та полегшити фінансовий стрес. Своєю чергою, це може допомогти зменшити навантаження на людей і дозволити їм зосередитися на моральному чи фізичному одужанні та перебудові свого життя під нові реалії.

Важливо зазначити, що хоча безумовний базовий дохід не може бути повним вирішенням проблем, з якими стикаються люди після війни, він може бути важливою частиною ширшої системи підтримки, яка включає доступ до медичного обслуговування, житла та інших основних потреб. Зрештою, надання людям ресурсів, необхідних для відновлення їхнього життя, може сприяти розвитку почуття надії та стабільності, що може мати вирішальне значення для відновлення вітчизняної економіки та поступового подолання таких соціально руйнівних явищ, як бідність (нужденність) і соціальна маргіналізація населення, сплеск яких переживає Україна унаслідок воєнних шоків.

Щодо реалізації загальнонаціонального пілотного проєкту зі впровадження безумовного базового доходу, то Україна має досвід в проведенні подібних масштабних програм. Зокрема, 19 грудня 2021 року було запущено проєкт «Підтримка» через державну платформу «Дія». Ця програма передбачала одноразову грошову виплату в розмірі 1000 грн громадянину України за отримання вакцини проти коронавірусу. Ці кошти вакцинована особа могла витратити на окремі сфери економіки, які найбільше постраждали від пандемії, а саме: купівлю книжок, білетів у музей, кінотеатр, концерт, театр, абонементу в спортзал або ж на залізничні квитки потягами Укрзалізниці. Згодом цей перелік був розширений, зокрема пенсіонери могли використати ці кошти для розрахунку за комунальні послуги, а діти від 14 років на освітні та оздоровчі послуги. У такий спосіб держава намагалася досягнути одразу трьох ключових цілей: заохотити більше людей вакцинуватися, задля уникнення масової захворюваності та повторних локдаунів, допомогти постраждалому бізнесу вибратися з економічної прірви, в яку її загнав Covid-19 та підвищити загальний рівень діджиталізації в Україні. Загалом, станом

на 15 лютого 2022 року, програмою скористалися понад 8,6 млн українців, що становить п'яту частину всієї чисельності населення України [66].

Після початку російського вторгнення до України, програма була переформатована під нові реалії і всі громадяни, які ще досі не використали свої кошти з проекту, могли витратити їх на будь які цілі, зокрема і на підтримку української армії. Також, весною 2022 року, у межах програми «ЄПідтримка» відбувалися грошові виплати у розмірі 6500 грн ФОПам та працівникам в найбільш постраждалих від війни регіонах.

Якщо розглядати питання впровадження безумовного базового доходу в Україні, то вже наявна технічна система соціальної підтримки може значно спростити процес його реалізації. Грошові виплати можуть перераховуватися на спеціальні банківські рахунки, які будуть підв'язані до системи «Дія». Ті ж, хто не мають доступу до мобільних пристроїв, наприклад люди похилого віку, зможуть оформити таку фінансову допомогу в найближчому відділенні банку або ж в центрах надання адміністративних послуг. Однак, потрібно також звернути увагу на необхідність внесення змін у законодавство та розробки нових програм, які б дозволили розширити доступ населення до такого виду допомоги.

4.2. Розрахунок витрат на програми безумовного базового доходу в Україні та аналіз доцільності їх імплементації

Для реалізації політики безумовного базового доходу та вибору найбільш ефективної моделі в умовах повоєнної відбудови України, вкрай важливо спочатку розглянути саму можливість та деталі імплементації такої програми. Тут можуть бути два абсолютно протилежні підходи.

Перший підхід передбачає повну заміну існуючих державних інститутів соціальної підтримки. У цьому випадку держава зможе зменшити адміністративні витрати на підтримку такого апарату, але в той же момент матиме місце зменшення соціальної підтримки для тих, хто потребує її найбільше (якщо розмір базового доходу менший за теперішні програми соціальної підтримки).

Другий підхід передбачає наявність базового доходу як додаткового інструменту підтримки до вже існуючої системи соціальної підтримки. Тобто він буде націлений на конкретні вразливі групи населення (безробітні, малозабезпечені, переселенці, ті хто втратив житло тощо) як альтернативне джерело допомоги. Варто зазначити, що за такого підходу зростає важливість нормального та справедливого перерозподілу коштів. Крім того, цей варіант скоріш за все призведе до зростання фінансового навантаження на бюджет держави.

Проте, оскільки більшість дослідників та прихильників цієї концепції відстоюють думку саме про масову імплементацію безумовного базового доходу для всіх громадян, пропоную для початку розглянути саме перший підхід. Для цього *розрахуємо різні можливі схеми виплат такого доходу й дізнаємося чи взагалі можлива реалізація такої програми в масштабах цілої країни.*

Загалом, можна розглянути *три різні сценарії* за різними ознаками:

1. ББД-1: безумовний базовий дохід з щомісячним платежем, який доступний та однаковий для всіх громадян;
2. ББД-2: безумовний базовий дохід з щомісячним платежем, який враховує факт залежності дітей від батьків до 18 років і забезпечує їм 25% базового доходу дорослої особи. У той же час виплати для дорослих зберігаються у повному обсязі.
3. ББД-3: безумовний базовий дохід з щомісячним платежем, який зберігає середній розмір пенсійних виплат, 25% базового доходу дорослої особи для дітей до 18 років та повноцінний дохід для дорослих.

У першому варіанті пропонується проста система виплат, де кожен громадянин отримує однакову фіксовану суму щомісяця. Для цього встановлюється розмір середнього прожиткового мінімуму або мінімальної заробітної плати, який розподіляється між населенням. У другому та третьому варіанті було взято за основу швейцарську модель фінансування безумовного базового доходу, згідно з якою дорослим передбачалася повна сума в 2500 швейцарських франків, а діти мали право на базовий дохід у розмірі 25% від цієї

суми (625 швейцарських франків). У третьому варіанті було використано пропозиції Д. Равентоса [28], згідно яких рекомендується не знижувати базовий дохід для людей з вищими соціальними виплатами, а навпаки зберегти цей «надлишок».

Для розрахунку схем виплат безумовного базового доходу скористаємося даними Державної служби статистики України щодо структури населення станом на 2022 рік. Згідно з цими даними, загальна чисельність населення України складала 41 млн осіб, в тому числі 7,35 млн дітей віком до 17 років [57]. Щодо кількості пенсіонерів, то згідно даних Пенсійного фонду України станом на 2022 рік 10,7 млн осіб отримували пенсійні виплати [65].

Хоча фактично наразі чисельність населення значно менша, що спричинено декількома факторами. По-перше, при розрахунку чисельності населення бралися дані з тимчасово окупованих територій України. По-друге, не врахована значна частка населення, яка емігрувала закордон на заробітки за останні роки. По-третє, через повномасштабне вторгнення Росії значна частина населення (більше 8 мільйонів) виїхала закордон або була примусово депортована в Росію чи на тимчасово окуповані території. У коментарі «Суспільному» від 8 січня 2023 року заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи О. Гладун зазначив, що за його даними зараз кількість населення України становить 33,5 мільйона [63]. Тим не менш, будемо сподіватися, що більшість наших громадян повернуться додому після завершення активних воєнних дій. Саме тому для більш точного та наочного розрахунку схем виплат безумовного базового доходу пропоную знехтувати цією інформацією та опиратися на останні дані Державної служби статистики за 2022 рік.

Так як з самих принципів безумовного базового доходу, він повинен забезпечувати нагальні потреби людини, за суму виплат можна встановити розмір прожиткового мінімуму. За даними Міністерства фінансів України у 2022 році середній прожитковий мінімум був встановлений на рівні 2589 грн [64]. Однак, на жаль, існує ризик, що розмір виплат може не відповідати реальним потребам людей, особливо в післявоєнний період нестабільності та невизначеності. Тому при

розрахунку схем виплат будемо також враховувати розмір мінімальної заробітної плати та середньої пенсії, які у 2022 році склали 6700 грн [55] та 4539 [65] грн відповідно.

Розрахунок вартості реалізації таких сценарії безумовного базового доходу може бути представлений у вигляді простих математичних рівнянь:

$$\text{ББД-1 (1)} = \sum(\text{ПМ} * \text{П} + \text{ПМ} * \text{Діт} + \text{ПМ} * \text{Д}) * 12$$

$$\text{ББД-1 (2)} = \sum(\text{МЗП} * \text{П} + \text{МЗП} * \text{Діт} + \text{МЗП} * \text{Д}) * 12$$

$$\text{ББД-2 (1)} = \sum(\text{ПМ} * \text{П} + 0,25\text{ПМ} * \text{Діт} + \text{ПМ} * \text{Д}) * 12$$

$$\text{ББД-2 (2)} = \sum(\text{МЗП} * \text{П} + 0,25\text{МЗП} * \text{Діт} + \text{МЗП} * \text{Д}) * 12$$

$$\text{ББД-3 (1)} = \sum(\text{СП} * \text{П} + 0,25\text{ПМ} * \text{Діт} + \text{ПМ} * \text{Д}) * 12$$

$$\text{ББД-3 (2)} = \sum(\text{СП} * \text{П} + 0,25\text{МЗП} * \text{Діт} + \text{МЗП} * \text{Д}) * 12$$

де ББД-1, ББД-2, ББД-3 – річні витрати на реалізацію програми безумовного базового доходу; П – кількість людей, які отримують пенсійні виплати; Діт – кількість дітей віком до 18 років; Д – кількість дорослих осіб; ПМ – розмір прожиткового мінімуму у 2022 р.; МЗП – розмір мінімальної заробітної плати у 2022 р.; СП – розмір середньої пенсії у 2022 р.; 25% – частка доходу дорослих осіб, яку отримують діти до 18 років; 12 – кількість місяців.

Після того, як всі дані були систематизовані, можна скласти загальну схему виплат безумовного базового доходу відповідно до трьох запропонованих варіантів (табл. 4.1). Підставивши відповідні значення у рівняння отримуємо річні витрати на реалізацію програми безумовного базового доходу за кожним сценарієм.

Таблиця 4.1

Схеми виплат безумовного базового доходу

Модель виплат	Основа базового доходу	Місячний платіж, грн			Річні витрати, млн грн
		Пенсіонери	Дорослі	Діти	
ББД-1	Прожитковий мінімум для всіх громадян	2589	2589	2589	1273788
	Мінімальна заробітна плата для всіх громадян	6700	6700	6700	3296400

ББД-2	Прожитковий мінімум для дорослих та пенсіонерів і 25% від нього для дітей	2589	2589	647	1102526
	Мінімальна заробітна плата для дорослих та пенсіонерів і 25% від неї для дітей	6700	6700	1675	2853195
ББД-3	Середня пенсія для пенсіонерів, прожитковий мінімум для дорослих і 25% від нього для дітей	4539	2589	647	1352884
	Середня пенсія для пенсіонерів, мінімальна заробітна плата для дорослих та 25% від неї для дітей	4539	6700	1675	2575723

Джерело: складено автором на основі [55, 57, 64, 65]

З таблиці видно, що на обслуговування програм безумовного базового доходу необхідно мінімум 1,1 трлн грн (ББД-2 (1)), що становить майже половину видатків Державного бюджету за 2022 рік. При умові виплати безумовного базового доходу розміром в мінімальну заробітну плату (ББД-2 (2)), ця сума зростає до більше, ніж 2 трлн грн, що становить майже весь річний бюджет України. Це надзвичайно великі суми для України.

Порахуємо річний дохід, який можуть отримувати громадяни за кожним сценарієм (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Річний дохід громадян за трьома різними сценаріями виплат безумовного базового доходу, грн

Модель виплат	Річний дохід		
	Пенсіонери	Дорослі	Діти
ББД-1	31068	31068	31068
	80400	80400	80400
ББД-2	31068	31068	7764
	80400	80400	20100

ББД-3	54468	31068	7764
	54468	80400	20100

Джерело: авторські розрахунки

Для того, щоб оцінити доцільність запропонованих схем виплат безумовного базового доходу, потрібно порівняти витрати на реалізацію цих програм з теперішніми витратами на соціальне забезпечення (табл. 4.3), які за даними Міністерства фінансів України, складають 426 млрд грн у Державному бюджеті України на 2022 рік [42]. Сюди ж варто додати державні витрати на пенсійне забезпечення. Так, у 2022 році на фінансування пенсійних та інших виплат з Державного бюджету України надійшло 210,4 млрд грн [58, с. 1].

Таблиця 4.3

Порівняння видатків на соціальне забезпечення та реалізацію програм безумовного базового доходу

Модель виплат	Річні витрати, млн грн	ББД як частина видатків на соціальне забезпечення, %
ББД-1	1273788	200%
	3296400	518%
ББД-2	1102526	173%
	2853195	448%
ББД-3	1352884	213%
	2575723	405%

Джерело: складено автором на основі [42, 58]

За результатами таблиці можна зробити висновок, що *навіть надзвичайно економний варіант безумовного базового доходу, який становить розмір прожиткового мінімуму для всіх дорослих осіб та 25% від прожиткового мінімуму для дітей віком до 18 років (ББД-2 (1)), перевищує видатки на соціальне забезпечення у 2022 році майже у два рази. Схеми виплат розміром в мінімальну заробітну плату взагалі перевищують це значення більше, ніж в 4 рази. Отже, жодна з розглянутих моделей не є реалістичною для імплементації за умови фінансування відповідних програм в Україні лише шляхом повного скорочення витрат на соціальне забезпечення. Впровадження таких моделей може призвести до додаткового фінансового тягаря на державний бюджет, що може стати критичним*

для інших сфер економіки. Крім того, розмір виплат для деяких категорій населення може бути меншим за вже існуючі, що викличе значну невдоволеність з боку суспільства. Таким чином, *реалізація таких моделей можлива лише при умові пошуку альтернативних, додаткових джерел фінансування.*

Детінізація української економіки може сприяти втіленню концепції безумовного базового доходу в Україні. За результатами 2021 року, згідно даних Міністерства економіки, рівень тіньової економіки в Україні становив 32% від ВВП [47], що в три рази вище нормативного значення в 10-12% від ВВП. Це призводить до того, що держава недотримує значну частину коштів у вигляді податків, які б можна було реінвестувати в економіку у вигляді державних інвестицій або ж спрямовати безпосередньо на соціальну сферу. Відповідно, зменшення рівня неформальної зайнятості та боротьба з податковим ухиленням є першочерговими кроками для реалізації концепції безумовного базового доходу. Однак, це можливо при умові вдалих реформ в сфері податкової системи, встановлення чітких та прозорих правил гри та просвітницької діяльності держави. Тому цей варіант можна розглядати як довгострокову перспективу.

Використання рентних платежів за користування надрами для фінансування програми безумовного базового доходу для всіх громадян може бути цікавою ідеєю для України. Схожі програми вже успішно функціонують в країнах, таких як США, ОАЄ та Норвегія. В Україні ця ідея теж знайшла своє відображення, коли у 2021 році на державному рівні було запропоновано створити «економічний паспорт українця» – своєрідних рахунків для дітей, на яких будуть накопичуватися кошти від сплати ренти за користування українськими надрами та які можна витратити на навчання в закладах освіти України чи купівлю власного житла на території України після досягнення повноліття. Проте, є деякі труднощі, пов'язані з можливістю України отримати достатній рівень прибутків від збуту природних ресурсів. Україна не є провідним експортером нафти чи газу, як США чи країни Перської затоки, і навпаки, більше залежала від імпорту цих ресурсів в останні роки. Так, рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів у 2022 році становила 85,4 млрд грн [45], що дорівнює лише 4,78% від загальних доходів

державного бюджету. Це доволі невелика сума в масштабі запропонованих моделей. Втім, на основі цієї бази можна було б розвивати подальшу реалізацію безумовного базового доходу. Можливо слід залучити більше ресурсів від продажу електроенергії на фоні зеленого переходу в Європі та закриття атомних електростанцій, як найбільших генераторів електроенергії.

Одним з потенційних джерел фінансування програми можуть стати *доходи від конфіскованих російських активів в Україні*. За останній час вже було націоналізовано багато активів, що належали російським олігархам чи російському уряду в Україні. Зараз ці об'єкти більшість часу просто не використовуються і не приносять ніякої користі державі. Продаж таких об'єктів на відкритих аукціонах за механізмом приватизації може бути відмінним рішенням для вирішення цієї проблеми. Виручені кошти можуть бути спрямовані на державні програми відновлення України, зокрема, і на впровадження базового доходу.

Проте у даному контексті, скоріш за все, слід більше розраховувати саме на зовнішні джерела фінансування, зокрема заморожені золотовалютні резерви центробанку РФ чи заарештовані закордонні активи російських олігархів та близького оточення Путіна. Йде мова про резерви на суму 300 млрд. дол. США та активи російських олігархів вартістю понад 58 млрд євро, які заморозили США та інші країни [41]. Частка в 15-20% від такої суми могла б покрити програму безумовного базового доходу за мінімальною ставкою (ББД-2) для всіх українців, як мінімум, на два роки. Проте наразі не зрозуміло як буде здійснюватися розподіл цих коштів та коли взагалі надійдуть перші транші. Також для реалізації такої програми можна було б розглянути *варіант виплат репарацій від РФ*. Але ж знову таки, це досить тривалий та непростий політичний процес. Самі ж репарації можуть взагалі не виплачуватися, через відсутність змін у вищих політичних колах РФ, або ж процес їх отримання затягнеться на роки, що не дасть реалізувати таку масштабну програму в потрібний момент. Потенційним варіантом є *залучення коштів від країн-партнерів та міжнародних фінансових інституцій у вигляді грантів чи безвідсоткових кредитів з довгим терміном погашення*. Проте розмір

такої допомоги може бути меншим за потрібний, тим більше під час повоєнного відновлення кредитні кошти можна витрати значно ефективніше.

Загалом, результати аналізу можна подати у вигляді структурно-логічної моделі (Рис. 4.1).

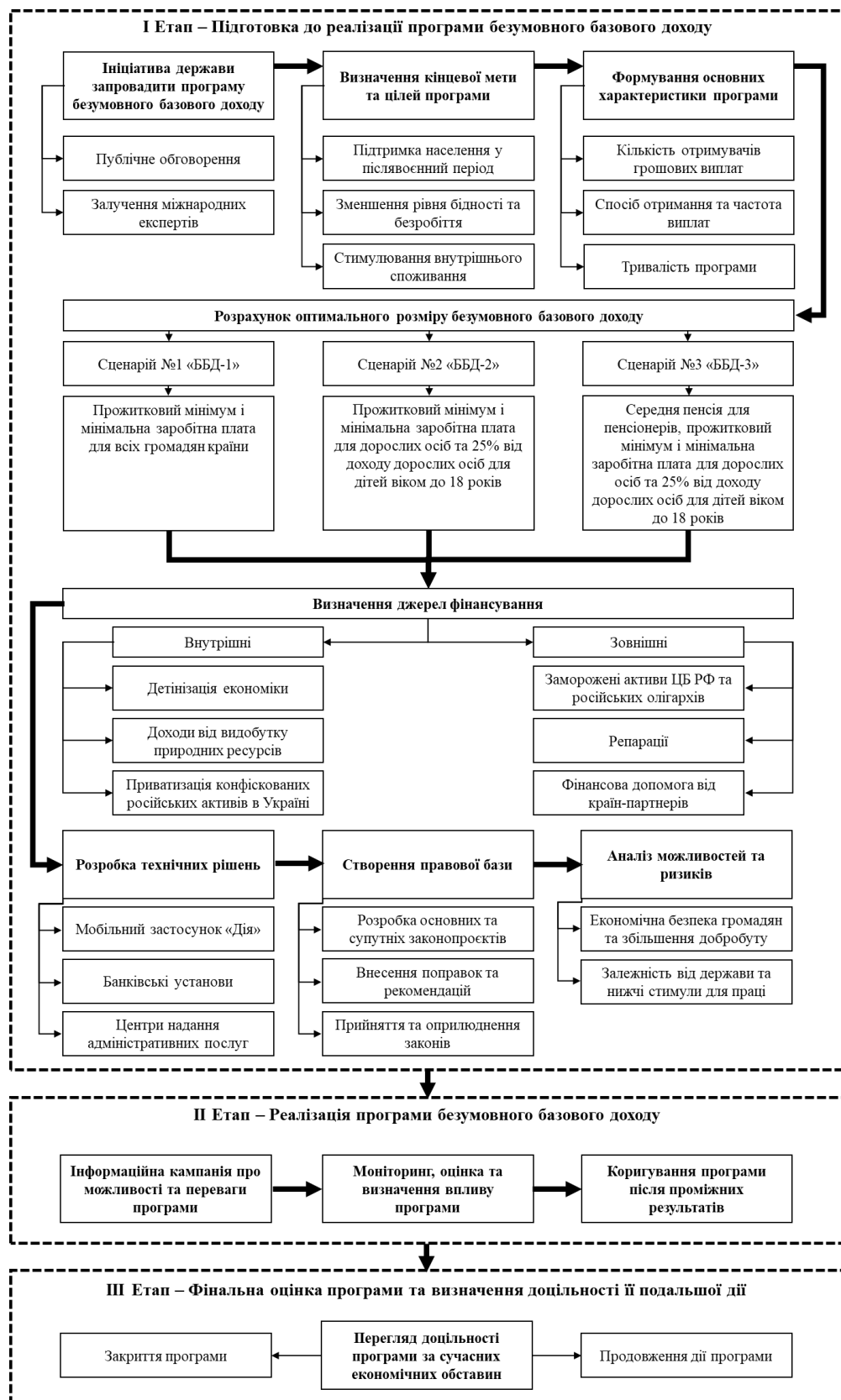

Рис. 4.1 – Структурно-логічна модель реалізації програми безумовного базового доходу в Україні

Хоча ідея безумовного базового доходу для всіх громадян України може здатися привабливою, на жаль, її реалізація може бути складною через фінансові обмеження. Проте, це не означає, що Україна не може знайти інші способи, щоб покращити соціальний захист своїх громадян. Одним з можливих рішень може бути *впровадження програми адресної допомоги*, яка буде спрямована на найбільш вразливі категорії населення та втілюватиме окремі принципи безумовного базового доходу. Наприклад, започаткувати таку програму після війни на найближчі 1-2 роки, що допоможе забезпечити основні потреби людей, які знаходяться у складному життєвому становищі. Проте, важливо знайти джерела фінансування для цієї програми. Тут можуть бути різні варіанти, які вже описувалися вище. Розмір допомоги буде значною мірою залежати від кількості залучених коштів до фонду повоєнного відновлення України. Крім того, важливо враховувати, що програма адресної допомоги повинна бути ефективною та прозорою, щоб запобігти можливості зловживання та корупції. Тому, розробка відповідних механізмів контролю та моніторингу є так само важливою, як і забезпечення фінансування. У цьому контексті можливо слід залучити міжнародних спостерігачів, які б слідкували за процесом розподілу цих коштів. Проте тоді варто говорити вже не про програму безумовного базового доходу, а про додаткову програму соціальної підтримки населення, яке найбільше постраждало від війни.

Отже, хоча ідея безумовного базового доходу для всіх може бути утопічною для України на даний момент, програма адресної допомоги може стати кроком у напрямку покращення соціального захисту населення у післявоєнний період.

Висновки до розділу 4

Впровадження безумовного базового доходу є важливим елементом розбудови інклюзивної економіки в Україні та програми післявоєнного

відновлення. З метою забезпечити людей мінімальними засобами для існування у такий складний період, впровадження безумовного базового доходу виглядає цілком логічним та необхідним кроком.

Україна має досвід проведення масштабних проєктів з соціальної підтримки населення в скрутний час, що створює належне підґрунтя для реалізації такої політики. Проте таке рішення потребуватиме внесення додаткових законодавчих змін та формування чіткого механізму розподілу.

Розглянувши три опції виплат безумовного базового доходу, на основі прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та середньої пенсії, було визначено, що жоден із сценаріїв не є доцільним для втілення державою шляхом повної відмови від програм соціальних виплат. Це пов'язано з надзвичайно великими, неосяжними для державного бюджету, витратами.

Однак, існують альтернативні джерела фінансування, які можна поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні включають: детінізацію української економіки, рентні платежі від природних ресурсів, доходи від конфіскованих російських активів в Україні. Зовнішні, які є більш пріоритетним вибором, складаються з: заморожених золотовалютних резервів центробанку РФ, заарештованих активів російських олігархів закордоном, репарацій від РФ, міжнародної допомоги від країн-партнерів та міжнародних фінансових інституцій.

Використання хоча б невеликої частини цих коштів дало б змогу забезпечити безумовний базовий дохід для всіх громадян України впродовж одного-двох років. В інакшому випадку, за відсутності достатньої кількості коштів, можна говорити про формат адресної допомоги конкретним групам населення, найбільш постраждалим від війни. Але це вже буде не безумовний базовий дохід, а окремий вид соціальних виплат.

ВИСНОВКИ

Безумовний базовий дохід – це соціальна політика, що передбачає регулярну безумовну виплату мінімальної суми грошей кожному громадянину країни з метою забезпечення мінімального рівня життя та підвищення соціальної стабільності в суспільстві.

Основними цілями безумовного базового доходу є забезпечення соціальної справедливості, зменшення бідності, економічної нерівності, рівня злочинності, подолання технологічного безробіття.

Ключовими принципами виплат безумовного базового доходу є універсальність, безумовність, регулярність, індивідуальність, достатність, грошова форма, свобода вибору та довічне покриття.

Еволюція концепції безумовного доходу є тривалою, відображена у працях багатьох європейських мислителів античності та середньовіччя, сучасних закордонних та вітчизняних соціологів та економістів. Найбільш динамічний розвиток теоретичного підґрунтя відбувався в останні кілька десятиліть років та схоже не збирається збавляти оберти.

У другому розділі дослідження розглянуто підходи до оптимізації економічної ефективності та соціальної справедливості в системі суспільного розподілу.

Визначено, що сучасна система розподілу багатства є не ідеальною і потребує структурних змін. Глобалізація та динамічний технологічний розвиток лише загострили наявну економічну проблему. Одним із потенційних шляхів вирішення цієї ситуації є впровадження безумовного базового доходу. Проте така соціальна політика має переваги й недоліки. До плюсів такого рішення можна віднести подолання проблем бідності, злочинності чи гендерної дискримінації; збільшення внутрішнього попиту та заохочення підприємницьких ініціатив; зменшення суспільно-економічної нерівності та безробіття; зменшення державних витрат на освіту, охорону здоров'я та функціонування інститутів соціального забезпечення. Серед мінусів слід виділити значне зростання державних витрат; зменшення

мотивації до праці; зниження продуктивності праці; збільшення залежності громадян від держави; масова міграція населення з бідних країн.

У третьому розділі проаналізовано результати соціальних експериментів із впровадження безумовного базового доходу.

Соціальні експерименти проводилися на усіх континентах, проте найбільше в Північній Америці та в Європі, де переважають високо розвинуті країни. Ініціаторами програм були як держави, так і некомерційні організації. Розмір базового доходу, цільові групи та тривалість експерименту були різними. Пілотні проекти здебільшого були малочисельними, не проводилися в масштабі цілої країни, що говорить про важливість подальшого дослідження цього інституту.

Виявлено, що такі експерименти мали різний вплив на ринок праці, сектори охорони здоров'я й освіти, соціальну сферу та споживання. Мали місце як позитивні, так і негативні ефекти, тому важко однозначно сказати про ефективність політики безумовного базового доходу.

У четвертому розділі визначено доцільність впровадження безумовного базового доходу в Україні, розраховано кошторис впровадження такого проєкту за різними сценаріями, проаналізовано можливі джерела фінансування.

Розкрито актуальність імплементації такої політики у післявоєнний час, в період активної перебудови та трансформації економіки. Це зумовлено необхідністю підтримати населення, яке постраждало від війни, а також досвідом реалізації масштабних програм із соціальної підтримки населення та наявною технічною базою. Для з'ясування перспектив реалізації макроекономічної політики безумовного базового доходу в Україні було застосовано прогнозно-сценарний підхід.

Розрахунок кошторису з впровадження сценаріїв безумовного базового доходу за трьома варіантами показав, що навіть найбільш економний варіант з забезпеченням прожиткового мінімуму для всього населення є непосильним для держави. Отже, реалізація базового доходу для всіх громадян є малоімовірною. Натомість запропоновано ввести систему адресної допомоги найбільш незахищеним та постраждалим від війни громадянам, яка б втілювала окремі

принципи безумовного базового доходу. Однак, у такому випадку це порушує ключові принципи безумовного базового доходу і буде означати новий вид соціальної допомоги.

Джерела фінансування було розділено на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх віднесено: підвищення податкових надходжень шляхом детінізації української економіки, рента за користування надрами природних ресурсів, приватизація конфіскованих російських активів в Україні. Зовнішні джерела були вибрані за пріоритет та включали: заморожені золотовалютні резерви Центробанку РФ, заарештовані активи російських олігархів, репарації, фінансова допомога у вигляді грантів та безвідсоткових кредитів з довгим терміном погашення від міжнародних організацій та партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. About BIEN. The 22nd BIEN Congress. URL: <https://biencongress2023.org/about-bien/?ckattempt=1> (date of access: 01.05.2023).
2. Basic Income Grant Pilot Project Assessment Report / C. Haarmann et al. 2009. 103 p.
3. Basic Income Pilot Project. Berlin : Mein Grundeinkommen e.V. (non-profit), 2020. 52 p. URL: https://images.meinbge.de/image/upload/v1/pilot/projektmappe/Basic_Income_Pilot_Project_Magazine.pdf (date of access: 01.05.2023).
4. Brooks J. This year's Alaska Permanent Fund dividend amount is \$1,114. Anchorage Daily News. URL: <https://www.adn.com/alaska-news/2021/09/30/this-years-alaska-permanent-fund-dividend-amount-is-1114/> (date of access: 01.05.2023).
5. Durant W. Heroes of History: A Brief History of Civilization from Ancient Times to the Dawn of the Modern Age. New York: Simon & Schuster, 2001. 352 p.
6. Effects of a Universal Basic Income during the pandemic / A. Banerjee et al. Innovation for Poverty Action, 2020. 56 p. URL: https://econweb.ucsd.edu/~pniehaus/papers/ubi_covid.pdf.
7. Francese M., Prady D. Universal Basic Income: Debate and Impact Assessment. International Monetary Fund, 2018. 24 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/12/10/Universal-Basic-Income-Debate-and-Impact-Assessment-46441> (date of access: 01.05.2023).
8. Friedman M. Capitalism and Freedom. Chicago : The University of Chicago Press, 2002. 216 p.
9. Goldsworthy A. Caesar: Life of a Colossus. New Haven: Yale University Press, 2006. 583 p.
10. Grisolia F., Holvoet N., Dewachter S. Busibi UCT: Preliminary analysis on some key outcomes. Antwerp : University of Antwerp, 2021. 15 p.

11. Harstad P. Harstad Alaska PFD Survey Executive Summary June. The Economy Security Project, 2017. 75 p. URL: <https://economicsecurityproject.org/wp-content/uploads/2022/10/221010-Harstad-Strategic.pdf>.
12. Hasdell R. What we know about Universal Basic Income: A cross-synthesis of reviews. Stanford, California: Basic Income Lab, 2020. 27 p. URL: https://basicincome.stanford.edu/uploads/Umbrella%20Review%20BI_final.pdf (date of access: 01.05.2023).
13. Hayek F. A. The Road to Serfdom. George Routledge & Sons, 1944. 257 p.
14. Kassam A. Ontario's new Conservative government to end basic income experiment. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/01/ontarios-new-conservative-government-to-end-basic-income-experiment> (date of access: 01.05.2023).
15. Kehrer K., McDonald J., Moffitt R. Final Report of the Gary Income Maintenance Experiment: Labor Supply. Princeton, New Jersey : Mathematica Policy Research, 1979. 88 p.
16. Keynes J. M. Economic Possibilities for our Grandchildren // Essays in Persuasion. N.Y.: W. W. Norton & Co, 1963. P. 358—373.
17. Khoma N., Vdovychyn I. Universal basic income as a form of social contract: assessment of the prospects of institutionalisation. *Przestrzeń Społeczna*. 2021. Vol. 1, no. 21. P. 97–115.
18. King M. L. Where do we go from here: Chaos or community?. New York : Harper & Row, 1967. 209 p.
19. Lain B. Report on the preliminary results of the B-MINCOME project (2017-2018). Barcelona : Planning and Innovation Department Area of Social Rights, 2019. 42 p. URL: https://ajuntament.barcelona.cat/dretsocials/sites/default/files/arxiu-sdocuments/results_bmincome_eng.pdf
20. LaPonsie M. Alaskans Receive Record Dividends of \$3,284. *Forbes Advisor*. URL: <https://www.forbes.com/advisor/personal-finance/alaska-dividend-2022/> (date of access: 01.05.2023).

21. Mendelson M. *Lessons from Ontario's Basic Income Pilot*. Toronto : Maytree, 2019. 34 p.
22. Mill J. S. *Socialism*. The Project Gutenberg EBook of Socialism, 2011. 136 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/38138/38138-h/38138-h.htm> (date of access: 01.05.2023).
23. More T. *Utopia*. Planet PDF. 183 p. URL: <https://basilica.ca/documents/2016/10/Thomas%20More-Utopia.pdf> (date of access: 01.05.2023).
24. Munnell A. *Lessons from the Income Maintenance Experiments: An Overview*. Conference Series. 1986. No. 30. P. 21.
25. *New Jersey Graduated Work Incentive Experiment. Summary Report*. Department of Health, Education, and Welfare, Washington, D.C. Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation.; Mathematica, Princeton, N.J.; Wisconsin Univ., Madison. Inst. for Research on Poverty, 1973. 117 p.
26. Paine T. *Agrarian Justice*. grundskyld.dk, 1999. 22 p. URL: <http://piketty.pse.ens.fr/files/Paine1795.pdf> (date of access: 01.05.2023).
27. Parijs P. V. *A Basic Income for All*. Boston Review. URL: <https://www.bostonreview.net/forum/ubi-van-parijs/> (date of access: 01.05.2023).
28. Raventos D. *Basic Income: The Material Conditions of Freedom*. London : Ann Arbor, MI: Pluto Press, 2007. 240 p.
29. Rothstein J., von Wachter T. *Social Experiments in the Labor Market*. Handbook of Economic Field Experiments. 2017. No. 2. P. 555–637.
30. Russell B. *Proposed Roads to Freedom*. Pennsylvania : The Pennsylvania State University, 2002. 134 p. URL: <https://dhspriority.org/kenny/PhilTexts/Russell/roads-freedom.pdf> (date of access: 01.05.2023).
31. Schjoedt R. *India's Basic Income Experiment*. Development Pathways. 2016. No. 21. P. 10.
32. Simpson W., Mason G., Godwin R. *The Manitoba Basic Annual Income Experiment: Lessons Learned 40 Years Later*. Canadian Public Policy. 2017. Vol. 43, no. 1. P. 85–104.

33. Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures / U. Gentilini et al. Washington, DC : World Bank, 2020. 324 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/883501588611600156/pdf/Social-Protection-and-Jobs-Responses-to-COVID-19-A-Real-Time-Review-of-Country-Measures-May-1-2020.pdf> (date of access: 01.05.2023).

34. Spence T. The Rights of Infants. Marxists Internet Archive, 2017. 16 p. URL: <https://www.marxists.org/history/england/britdem/people/spence/infants/infants.htm> (date of access: 01.05.2023).

35. The basic income experiment 2017–2018 in Finland: Preliminary results / O. Kangas et al. Helsinki : Ministry of Social Affairs and Health, 2019. 30 p.

36. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 01.05.2023).

37. Universal basic income. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/universal-basic-income> (date of access: 01.05.2023).

38. Widerquist K. A failure to communicate: what (if anything) can we learn from the negative income tax experiments?. The Journal of Socio-Economics. 2005. No. 34. P. 49–81.

39. World Inequality Report 2022 / L. Chancel et al. World Inequality Lab, 2022. 236 p. URL: https://wir2022.wid.world/website/uploads/2021/12/WorldInequalityReport2022_Full_Report.pdf (date of access: 01.05.2023).

40. Бодров В. Г. Безумовний базовий дохід в контексті соціально-економічного вирівнювання. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва в Україні». 2019. С. 22–25.

41. В ЄС розповіли про складнощі конфіскації російських активів. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/25/novyna/ekonomika/yes-rozpovily-pro-skladnoshhi-konfiskacziyi-rosijskux-aktyviv> (дата звернення: 01.05.2023).

42. Видатки держбюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2022/> (дата звернення: 01.05.2023).

43. Гевлич І. Г., Гевлич Л. Л. Базовий дохід в контексті вирішення проблем соціального захисту населення України. Економіка і організація управління. 2016. Т. 22, № 2. С. 142–150.

44. Гончарова С. Ю., Гончаров А. Б. Соціальна концепція гарантованого (базового) доходу населення. Бізнес Інформ. 2016. № 4. С. 138–142.

45. Доходи держбюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/> (дата звернення: 01.05.2023).

46. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.05.2023).

47. Загальні тенденції тіньової економіки у 2021 році. М-во економіки, 2022. 12 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення: 01.05.2023).

48. Закарія Ф. 10 уроків для світу після пандемії / пер. з англ. А. Марховська, О. Ємельянова. Київ: Наш формат, 2021. 264 с.

49. Зіскін О. С. Країни Азії та Африки як простір апробації інституту безумовного базового доходу. Наукові теорії сьогодення та перспективи розвитку наукової думки: матеріали міжнародної наукової конференції. 2019. Т. 3. С. 71–75.

50. Інфляційний звіт Січень 2023. Національний Банк України, 2023. 48 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4.

51. Ковтун Н. М., Шкіль Л. Л., Венцель Н. В. Безумовний базовий дохід як фактор нівеляції соціальних ризиків в умовах модернізаційних викликів Industry 4.0. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2021. Т. 1, № 89. С. 76–87.

52. Колот А. М., Герасименко О. О. Безумовний базовий дохід у дзеркалі нової соціоекономічної та епідеміологічної реальності. Демографія та соціальна економіка. 2022. Т. 1, № 47. С. 103–124.

53. Корчинська О. О. Безумовний базовий дохід як інструмент управління бідністю. Інтелект. 2018. Т. 21, № 2. С. 98–101.

54. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методогія, методика та практика аналізу. Умань : Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи, 2020. 456 с.

55. Мінімальна зарплата в Україні. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення: 01.05.2023).

56. Найбільша криза біженців із часів Другої світової: скільки українців поїхали з дому через війну?. Евакуація.City. URL: <https://evacuation.city/articles/259146/najbilsha-kriza-bizhenciv-iz-chasiv-drugoi-svitovoi-skilki-ukrainciv-poihali-z-domu-cherez-vijnu?> (дата звернення: 01.05.2023).

57. Населення (1990-2021). Державна служба статистика України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.05.2023).

58. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України за 2022 рік. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2155532-oglyad-osnovnyh-pidsumkiv-roboty-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2022-rik/> (дата звернення: 01.05.2023).

59. Одноразова допомога ФОПам та найманим працівникам: інструкція для отримання послуги. Дія. URL: <https://diia.gov.ua/8000> (дата звернення: 01.05.2023).

60. Падіння ВВП Мінекономіки попередньо оцінює падіння ВВП в 2022 році на рівні 30,4%. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-poperedno-otsiniuiie-padinnia-vvp-v-2022-rotsi-na-rivni-304> (дата звернення: 01.05.2023).

61. Пищуліна О. Економічна модель "Безумовного базового доходу": нова соціальна альтернатива. Разумков центр, 2016. 12 с. URL: https://razumkov.org.ua/upload/1456388199_file.pdf (дата звернення: 01.05.2023).

62. Постанова «Про затвердження розподілу видатків бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2022 рік». Державний центр зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/postanova_no_41.pdf (дата звернення: 01.05.2023).

63. Прищепя Я., Матвіїшина Г. Як через війну скоротилось населення України та що з цим робити: розповідає експерт. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/354672-ak-cerez-vijnu-skorotilos-naselenna-ukraini-ta-so-z-cim-robity-rozpovidae-ekspert/> (дата звернення: 01.05.2023).

64. Прожитковий мінімум в Україні 2023. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/> (дата звернення: 01.05.2023).

65. Розподіл пенсіонерів за видами призначених пенсій, динаміка розподілу пенсіонерів за розмірами призначених пенсій (станом на 1 жовтня 2022 року). Пенсійний Фонд України. URL: <https://www.facebook.com/pfu.gov.ua/posts/pfbid02QdHnu1UB7kQtANvpQiZn8cY5XERTWtNSCpexrYdTIm8YqK9ripHnHDFstBs8cDzAl> (дата звернення: 01.05.2023).

66. Українці витратили мільярд гривень на книжки в рамках програми «Підтримка». Урядовий портал. URL: <https://web.archive.org/web/20220215153302/https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-ukrayinci-vitratili-milyard-griven-na-knizhki-v-ramkah-programi-yepidtrimka> (дата звернення: 01.05.2023).

67. Чимишенко С. М., Сугак Т. М. Економічні наслідки безумовного базового доходу під час пандемії COVID-19. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2021. № 1. С. 47–53.

68. Ярошенко А. О., Семігіна Т. В., Сухицька Н. В. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 3.3

Соціальні експерименти з впровадження безумовного базового доходу, проведені в Північній Америці

Експеримент	NJ	RIME	Gary	SIME/DIME	Mincome	Alaska	Ontario	Stockton
Статус проведення	Завершений	Завершений	Завершений	Завершений	Завершений	Триває	Завершений	Завершений
Дата проведення	1968 - 1972	1970 - 1972	1971 - 1974	1970 - 1972	1974 - 1979	1982 – по нині	2018 - 2019	2019 - 2020
Місце проведення	м. Трентон і Джерсі-Сіті, штат Нью-Джерсі	округ Даплін, штат Північна Кароліна; округи Калгун та Покахонтас, штат Айова	м. Гері, штат Індіана	м. Сієтл, штат Вашингтон; м. Денвер, штат Колорадо	м. Дофін і Вінніпег, провінція Манітоба	штат Аляска	м. Гамільтон, Брантфорд, Тандер-Бей, громада Ліндсей	м. Стоктон, штат Каліфорнія
Статус місцевості	Міська місцевість	Сільська місцевість	Міська місцевість	Міська місцевість	Змішаний	Змішаний	Міська місцевість	Міська місцевість
Джерело фінансування	Уряд	Уряд	Уряд	Уряд	Уряд	Уряд	Уряд	Уряд
Цільові групи	Малозабезпечені сім'ї з дітьми	Бідні домогосподарства в сільській місцевості	Малозабезпечені сім'ї з дітьми	Малозабезпечені сім'ї з дітьми	Афроамериканські сім'ї з дітьми та темношкірі батьки-одинаки.	Постійні мешканці штату (як мінімум, 6 місяців)	Малозабезпечені домогосподарства	Малозабезпечені індивіди
Вид отримувача	Домогосподарства	Домогосподарства	Домогосподарства	Домогосподарства	Домогосподарства	Індивіди	Індивіди	Індивіди
Розмір базового доходу	50%, 75%, 100% та 125% від межі бідності	50%, 75%, 100% та 125% від межі бідності	100% та 75% від межі бідності	\$3800 \$4800 \$5600	\$3800 \$4600 \$5400	в середньому \$1000-\$2000	\$16989 на рік на одну особу; \$24027 на рік на пару	\$500
Частота виплат	Кожні два тижні	Кожні два тижні	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця	Щороку	Щомісяця	Щомісяця
Спосіб отримання виплат	Чек	Чек	Чек	Чек	Чек	Дивіденди	Банківський рахунок	Банківський рахунок
Кількість учасників	1357 сімей	809 сімей	1799	4800	2128	Більшість населення штату	4000	125
Тривалість	3 роки	3 роки	3 роки	3 роки	3 роки	Більше 41 років	1 рік	1,5 роки

Джерело: складено автором на основі [11,15,21,24,25,29,32,38]

Додаток Б

Таблиця 3.4

Соціальні експерименти з впровадження безумовного базового доходу, проведені в інших країнах світу

Експеримент	Мадх'я-Прадеш	Намібія	Кенія	Уганда	Фінляндія	Mein Grundeinkommen	B-Mincome
Статус проведення	Завершений	Завершений	Триває	Завершений	Завершений	Триває	Завершений
Дата проведення	2011 - 2012	2008 - 2009	2016 - 2028	2017 - 2019	2017 - 2018	2014 – по нині	2017 - 2019
Місце проведення	8 сел зі штату Мадх'я-Прадеш	Общини Очіверо та Омітаро	Селища з різних регіонів країни	с. Бусібі	Фінляндія	Німеччина	Міські райони Барселони
Статус місцевості	Сільська місцевість	Сільська місцевість	Сільська місцевість	Сільська місцевість	Змішаний	Змішаний	Міська місцевість
Джерело фінансування	Некомерційна організація	Уряд і некомерційні організації	Некомерційна організація	Некомерційна організація	Уряд	Некомерційна організація	Уряд
Цільові групи	Мешканці 8 селищ штату Мадх'я-Прадеш	Мешканці обшин молодше 60 років	Мешканці селищ	Мешканці села	Безробітні	Універсальний	Малозабезпечені сім'ї з міських районів
Вид отримувача	Домогосподарства	Індивіди	Індивіди	Індивіди	Індивіди	Індивіди	Домогосподарства
Розмір базового доходу	\$4,5	\$12	\$22,5	\$18,25	EUR560	EUR1000	EUR1000 на одну особу; EUR1750 на сім'ю

Частота виплат	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця	Щомісяця
Спосіб отримання виплат	Готівка	Готівка	Готівка	Рахунок мобільного телефону	Банківський рахунок	Банківський рахунок	Банківський рахунок
Кількість учасників	6000 сімей	1000	20000	144	2000	650	1000
Тривалість	1 рік	1 рік	12 років	2 роки	2 роки	1 рік	2 роки

Джерело: складено автором на основі [2,3,10,19,31,35]

Додаток В

Таблиця 3.5

Результати соціальних експериментів з впровадження безумовного базового доходу

Експерименти	Наслідки				
	Ринок праці	Здоров'я	Освіта	Соціальні	Споживання
NJ	1) Зменшення відпрацьованих годин	1) Збільшення витрат на охорону здоров'я	-	1) Збільшення тривалості перебування у стані безробіття	1) Скорочення запозичень та збільшення витрат на купівлю житла та оренду
RIME	1) Значне зниження відпрацьованих годин та рівня заробітної плати	-	1) Збільшення рівня відвідуваності шкіл та покращення оцінок	1) Збільшення тривалості перебування у стані безробіття 2) Збільшення розлучень 3) Зменшення народжуваності 4) Зростання трудової міграції	1) Збільшення витрат на оренду житла
Gary	1) Значне зниження відпрацьованих годин та рівня заробітної плати	-	1) Збільшення рівня відвідуваності шкіл та покращення оцінок	1) Зменшення народжуваності 2) Зростання трудової міграції	1) Зменшення використання соціальних послуг 2) Скорочення запозичень та збільшення витрат на купівлю житла та оренду

SIME/DIME	1) Значне зниження відпрацьованих годин, рівня зайнятості, заробітної плати	1) Покращення психологічного стану	1) Збільшення рівня відвідуваності шкіл та покращення оцінок	1) Збільшення тривалості перебування у стані безробіття 2) Збільшення розлучень 3) Зменшення злочинності 4) Збільшення участі в політичному житті	1) Збільшення використання соціальних послуг 2) Збільшення запозичень та витрат на купівлю житла та оренду
Mincome	1) Зменшення відпрацьованих годин	1) Зменшення звернень до лікарень та відсотку госпіталізацій 2) Покращення психологічного стану	1) Збільшення рівня відвідуваності шкіл та коледжів	1) Збільшення розлучень	-
Аляска	1) Збільшення зайнятості з неповним робочим днем	-	-	1) Збільшення фінансових збережень 2) Покращення загального добробуту 3) Зменшення заборгованості	-
Онтаріо	1) Зменшення рівня зайнятості 2) Збільшення заробітної плати 3) Покращення умов праці 4) Зростання впевненості у роботі	1) Зменшення звернень до лікарень 2) Збільшення доступу до послуг охорони здоров'я 3) Покращення психологічного стану	1) Збільшення використання освітніх послуг	1) Збільшення участі у волонтерських ініціативах	1) Збільшення доступу до послуг

Мадх'я-Прадеш	1) Зменшення рівня найманої праці	1) Зменшився рівень недоїдання	1) Збільшення рівня відвідуваності шкіл	1) Зростання фінансових збережень 2) Зменшення заборгованості 3) Збільшення незалежності жінок	1) Збільшення витрат на меблі, мобільні телефони, скутери 2) Збільшення витрат на купівлю/удосконалення житла 3) Збільшення витрат на їжу
Намібія	1) Збільшення рівня самозайнятості 2) Збільшення економічної активності	1) Зменшився рівень недоїдання 2) Збільшення доступу до послуг охорони здоров'я	1) Збільшення рівня відвідуваності шкіл	1) Зменшення злочинності 2) Зменшення рівня бідності 3) Зменшення тривалості перебування у стані безробіття 4) Зростання фінансових збережень	1) Збільшення витрат на їжу
Кенія	1) Збільшення підприємницьких ініціатив	1) Зменшився рівень недоїдання 2) Зменшення звернень до лікарень 3) Покращення психологічного стану 4) Зменшення захворюваності	-	-	-
Уганда	1) Збільшення підприємницьких ініціатив	1) Зменшення звернень до лікарень 2) Більш різноманітне харчування 3) Більший доступ до чистої води 4) Покращення психологічного стану	1) Збільшення рівня відвідуваності шкіл	1) Зменшення заборгованості 2) Зростання фінансових збережень 3) Збільшення незалежності жінок 4) Збільшення соціальної активності громади	1) Збільшення витрат на купівлю/удосконалення житла 2) Збільшення витрат на їжу

Фінляндія	1) Збільшення відпрацьованих днів 2) Покращення умов праці 3) Зростання підприємництва 4) Зростання впевненості знайти роботу	-	-	1) Збільшення участі у волонтерських ініціативах 2) Збільшення часу на догляд за дітьми 3) Зростання довіри до інституцій 4) Збільшення участі в політичному житті	-
Німеччина	1) Збільшення підприємницьких ініціатив	-	-	1) Покращення загального добробуту 2) Збільшення участі в політичному житті	1) Збільшення купівлі екологічних товарів
Іспанія	1) Зростання впевненості знайти роботу	1) Покращення психологічного стану 2) Покращення харчування	1) Збільшення використання освітніх послуг	1) Збільшення участі у волонтерських ініціативах 2) Збільшення часу на догляд за дітьми 3) Зростання довіри до інституцій	1) Збільшення доступу до послуг
Стоктон	1) Збільшення рівня повної зайнятості	1) Покращення психологічного стану	-	1) Підвищення соціальної довіри 2) Підвищення фінансової безпеки	-

Джерело: складено автором на основі [2,3,10,11,15,19,21,24,25,29,31,32,35]